

Ο ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ

ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

ΕΤΟΣ ΜΖ'

ΙΩ. ΓΕΝΝΑΔΙΟΥ 14 - 115 21 ΑΘΗΝΑΙ - ΤΗΛ. 72.18.308

15 ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ 1998

ΑΡΙΘ. 16

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εὐαγγέλιον Δ. Θεοδώρου, Οἱ ἅγιες Σοφία καὶ οἱ τρεῖς θυγατέρες τῆς Πίστις, Ἐλπίς καὶ Ἀγάπη. — Ἐπισκ. Ἀχελώου **Εὐθυμίου**, ΣΤ' Καινὴ Ἱερωσὺνη καὶ γυναῖκα. — Ἀρχιμ. Μακαρίου **Βαβλά**, Ἡ Γέννησις τῆς Θεοτόκου. — Ἀθαν. Ἰ. **Ἀναστασόπουλου** (ἐπιμέλεια), Γιὰ τὸ Γάμο. — **Ἀλεξ. Μ. Σταυρόπουλου**, Ποιμαντικὴ τοῦ μέλλοντος. — Πρωτοπρ. Νικολάου Γ. **Σκιαδαρέση**, Ποιμαντικὴ ἀξιοποίησις τοῦ τουρισμοῦ. — Πρεσβυτ. Γερασίμου **Ζαμπέλη**, Ναρκωτικά: τὸ μεγάλο πρόβλημα τῆς ἐποχῆς μας. — Κων. Π. **Παπαθανασίου**, Ἡ ἀκοσμία τοῦ κόσμου. — Δημ. **Φερούση**, Ραδιοφωνία καὶ Πολιτισμός. — **Φς**, Τὸ βιβλίον. — Μ. **Μελ.**, Ἐπίκαιρα.

« ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ »

Δεκαπενθήμερο Περιοδικὸ

Ἰω. Γενναδίου 14, 115 21 Ἀθήναι
Τηλ. καὶ Fax 7218308

Ἐκδότης - Διευθυντής
ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ Δ. ΘΕΟΔΩΡΟΥ
Ὁμότ. Καθηγ. Παν/μίου Ἀθηνῶν

Ἐκ τοῦ Τυπογραφείου
τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας

Προϊστάμενος
Σωκρ. Μαυρογόνατος. Τηλ. 72.10.734.

Οἱ ἅγιες Σοφία καὶ οἱ τρεῖς θυγατέρες τῆς Πίστις, Ἐλπίς καὶ Ἀγάπη

Τοῦ κ. **ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ Δ. ΘΕΟΔΩΡΟΥ**

Τὴν 17η Σεπτεμβρίου ἡ Ἐκκλησία μας ἐορτάζει τὴ μνήμη τῶν ἁγίων νεανίδων μαρτύρων καὶ καλλινίκων παρθένων Πίστειος, Ἐλπίδος καὶ Ἀγάπης καὶ τῆς ἁγίας μητέρας τους Σοφίας, ἡ ὁποία ἔδωσε σ' αὐτὲς ὀνόματα, ποὺ προσωποποιοῦν τὶς τρεῖς θεμελιώδεις χριστιανικὲς ἀρετὲς, τὶς ὁποῖες ἀναφέρει ὁ Ἀπ. Παῦλος (Α' Κορ. ιγ' 13). Ἡ ἁγία Σοφία, ποὺ προερχόταν ἐκ «γένου τῶν ἐπιφανῶν, χώρας Ἰταλῶν» (Migne Ἐ.Π. 115, 479) καὶ ζοῦσε στὴν περιοχὴ τῶν Μεδιολάνων, ὅταν ἔχασε τὸν σύζυγό της, ἀπεφάσισε νὰ μετοικήσῃ μὲ τὶς τρεῖς θυγατέρες τῆς στὴν Ρώμη, γιὰ νὰ ἔχη μεγαλύτερο στήριγμα στὸ πνευματικὸ αὐτὸ κέντρο τῆς ἀρχαίας ἐνωμένης καὶ ἀδιαίρετης Ἐκκλησίας. Ἐκεῖ ἀφωσιώθηκε στὴν ἀνατροπὴ τῶν τριῶν νεανίδων καὶ πέτυχε νὰ μεταδώσῃ σ' αὐτὲς τὴν ζωντανὴν χριστιανικὴν πίστι, ποὺ θέρμαινε καὶ ἐνίσχυε καὶ τὴν ἰδικὴ τῆς ὑπαρξί. Ἀλλὰ τὴν ἐποχὴ ἐκεῖνη (ἐπὶ αὐτοκράτορος Ἀδριανοῦ, α' ἡμισὺ β' αἰῶνος) βρισκόνταν σὲ ἐξέλιξι οἱ διωγμοὶ ἐναντίον τῶν Χριστιανῶν. Γι' αὐτό, ὅταν καταγγέλληκε στὸν εἰδωλολάτρη διοικητὴ τῆς Ρώμης Ἀντίοχο ὅτι ἡ ἐξ ἐπιφανοῦς οἰκογενείας Σοφία ἦταν σημαῖνον καὶ δραστήριον μέλος τῆς χριστιανικῆς κοινότητος, τότε αὐτὸς διέταξε νὰ συλλάβουν αὐτὴν καὶ τὶς θυγατέρες τῆς, νὰ τὶς θέσουν ὑπὸ περιορισμὸν στὸ σπιτί κάποιας «γυναικὸς τῶν τῆς συγκλήτου τάξεως, τοῦνομα Παλλαδίας» (Migne Ἐ.Π. 115, 500) καὶ νὰ ποῦν σ' αὐτὲς, ὅτι, ἐὰν ἐντὸς τριῶν ἡμερῶν δὲν ἀρνηθοῦν τὸν Χριστό, θὰ θανατωθοῦν.

Βεβαίως ἡ καρδιὰ τῆς μητέρας σαρασσόταν ἰδίως γιὰ τὸν ἐπικείμενον θάνατον τῶν θυγατέρων τῆς, ἀλλ' αὐτὴ μὲ ἡρωϊσμὸν καὶ πίστιν προετοίμασε τὴν δωδεκαετίδα Πίστιν, τὴν δεκαετίδα Ἐλπίδα καὶ τὴν ἐννεαετίδα Ἀγάπην νὰ μείνουν σταθερὲς στὴν πίστι τους καὶ νὰ ὑποστοῦν τὸ μαρτύριον, τὸ ὁποῖο καὶ ἡ ἴδια ἦταν τελείως ἐτοιμὴ νὰ τὸ δεχθῆ ὄχι μὲ στωϊκὴν ἢ φαρισσαϊκὴν τρόπον τινὰ ἀπάθεια, ἀλλὰ μὲ θερμὴν πίστι, ἡ ὁποία στὴν ἱεραρχικὴν κλίμακα καὶ διαβάθμισι τῶν ἀγαθῶν θέτει πάνω ἀπὸ τὴν ζωὴ καὶ ὀποιοδήποτε ἄλλο ἀγαθὸν τὴν ὀλόψυχη ἀγάπη καὶ ἀφοσίωσι στὸν Χριστό.

Καὶ οἱ τρεῖς νεάνιδες, ὅταν ὀδηγήθηκαν στὸν δικαστή, δὲν ἐπηρεάσθησαν ἀπὸ τὶς δελεαστικὰς ὑποσχέσεις του καὶ τὶς ἀπειλὰς του καὶ στὴ συνέχεια ἀπὸ τὶς ὀδύνας ραβδισμῶν καὶ ἄλλων φοβερῶν βασανιστηρίων, ἀλλὰ «ραθειῖσαι τῇ χάριτι» (Ὁρθρος, ὠδὴ δ'), ἔμειναν ἀκλόνητες στὴν πίστι τους στὸν Χριστό. Στὸ

τέλος υπέστησαν τὸν δι' ἀποκεφαλισμοῦ μαρτυρικό θάνατο καὶ ἔτσι, «ἀθλήσασαι καὶ νικηφόροι φανεῖσαι» (Κοντάκιον), ἄφησαν ἓνα ἀπὸ τὰ ὠραιότερα παραδείγματα χριστιανικοῦ παιδικοῦ καὶ νεανικοῦ ἠρωϊσμοῦ. Ἡ ἁγία Σοφία, καυχωμένη ἐν Κυρίῳ γιὰ τὰ στεφάνια τῆς αἰώνιας δόξας, μὲ τὰ ὅποια στεφανώθηκαν οἱ θυγατέρες της, ἦταν ἔτοιμη νὰ δεχθῆ καὶ τὴν ἰδική της θανάτωσι, ἢ ὅποια θὰ τὴν ὀδηγοῦσε κοντὰ στὶς κόρες της. Οἱ εἰδωλολάτρες, γιὰ νὰ τὴν τιμωρήσουν, ἀνέβαλαν τὴν ἱκανοποίησι τοῦ θερμοῦ πόθου της νὰ τίς ἀκολουθήσῃ χωρὶς ἀναβολὴν στὸν οὐρανό. Ἀλλὰ μετὰ τρεῖς ἡμέρες ὁ Κύριος τὴν ἐκάλεσε κοντὰ Του καὶ κοντὰ στὶς ἠρωϊκῆς θυγατέρες της.

Τὸ σωζόμενον ἐκ τοῦ 7ου-8ου αἰῶνος Μαρτυρολόγιο («Μαρτύριον»), στὸ ὅποιο ἔχουν ἐνσωματωθῆ παλαιότερες ἀπολεσθεῖσες διηγήσεις, ἔχει διαδοθῆ μὲ μικρῆς παραλλαγῆς σὲ διάφορες γλώσσες: ἑλληνική, λατινική, συριακή, ἀρμενική, γεωργιανὴ κ.λπ. Τὴν ἑλληνικὴ παραλλαγή προέβαλε Συμεὼν ὁ Μεταφραστῆς («Μαρτύριον τῆς ἁγίας γυναικὸς Σοφίας καὶ τῶν θυγατέρων αὐτῆς Πίστews, Ἐλπίδος καὶ Ἀγάπης», Μίγνε Ἐ.Π. 115, 497 ἑξ.).

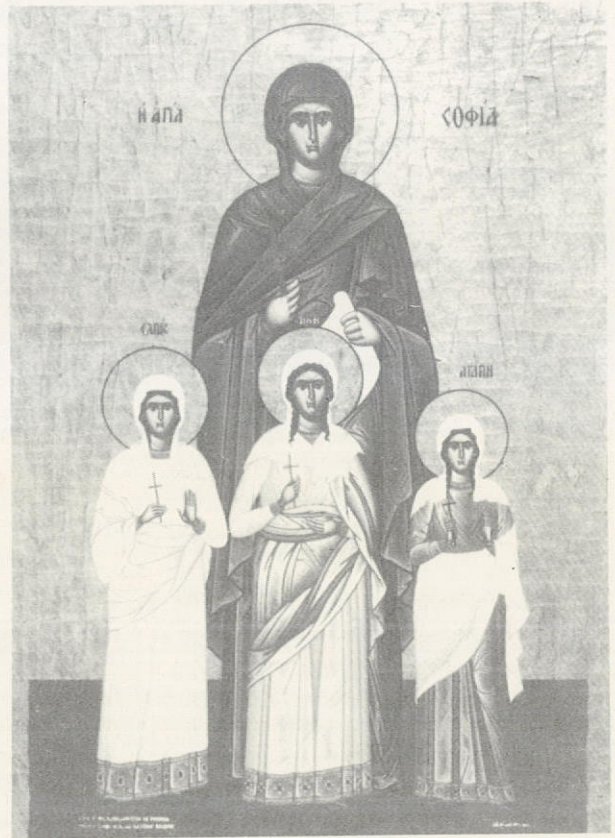
Μερικῆς λατινικῆς πηγῆς ἀναφέρουν ὡς τύπον τοῦ θανάτου καὶ τοῦ ἐνταφιασμοῦ τῶν τεσσάρων ἁγίων γυναικῶν τὴν Viam Aureliam, ἔξω ἀπὸ τὴν Ρώμη, ἐνῶ ἄλλες πηγῆς ὁμιλοῦν γιὰ τὴν Viam Appiam. Στὴ Δύσι ἀναφέρονται τόσον μὲ τὰ λατινικὰ ὀνόματα Sapientia, Fides, Spes καὶ Caritas, ὅσον καὶ μὲ τὰ ἑλληνικὰ Sophia, Pistis, Elpis, Agape. Οἱ ἑλληνικῆς ὀνομασίες εἶναι ἀναμιβόλως οἱ παλαιότερες, διότι οἱ ἅγιες ἔζησαν σὲ ἐποχῇ, κατὰ τὴν ὅποια στὴν Ρωμαϊκῇ Ἐκκλησίᾳ ἦταν κυριαρχοῦσα ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα.

Οἱ τέσσαρες ἅγιες, ποὺ ἔγιναν ἀγαπητῆς καὶ στὴν Ἀνατολή, τιμῶνται ἰδιαίτερος στὴ Δύσι ἀπὸ τὸν Μεσαίωνα. Στὴν Δυτικῇ Ἐκκλησίᾳ ἐορτάζονται τὴν 1η Αὐγούστου καὶ εὐρύτερον τὴν 30ῆ Σεπτεμβρίου, ἐνῶ σὲ παλαιστινογεωργιανὸ ἡμερολόγιο τοῦ 1' αἰῶνος ὡς ἡμέρες τῆς μνήμης τους ἀναφέρονται ἡ 4η Αὐγούστου, ἡ 21η Σεπτεμβρίου καὶ ἡ 24η καὶ 25η Νοεμβρίου.

Ἡ τιμὴ πρὸς τὶς ἅγιες ἐμψυχώνει ὠρισμένα εὐρωπαϊκὰ λατρευτικὰ κέντρα, τὰ ὅποια κατὰ κάποιον τρόπο συνδέονται μὲ τὴν προβολὴ τους. Ἴδου μερικὰ παραδείγματα:

Τὸν 9' αἰῶνα ὁ τελευταῖος βασιλεὺς τῶν Λογγοβάρδων Desiderius καὶ ἡ σύζυγός του Ἄννα χάρισαν στὴν τότε ἰδρυθεῖσα Μονὴ τῆς Ἁγίας Ἰουλίας (S. Giulia) (στὴ Brescia τῆς Ἰταλίας) τμήματα λειψάνων τῶν ἁγίων γυναικῶν. Γι' αὐτὸ ἡ πρὸς αὐτῆς τιμὴ εἶναι ἰδιαίτερη στὴν περιοχὴ τῆς Brescia.

Ὁ Πάπας Παῦλος Α' τὸν 9' αἰῶνα μετέφερε τμήματα τῶν λειψάνων τῶν ἁγίων γυναικῶν στὸν Ναὸ τοῦ ἁγίου Σιλβέστρου (in Capite), τὸν ὅποιο ὁ ἴδιος ἔκτισε στὸ ρωμαϊκὸ πεδίο τοῦ Ἄρεως.

Ἰδιαίτερη τιμὴ πρὸς τὶς ἅγιες ἐκδηλώνεται ἐπίσης στὴν Μονὴ Erschau τῆς Ἀλσατίας, ἡ ὅποια ἔγινεν ἀκτινοβόλο λατρευτικὸ κέντρο γιὰ τὸν εὐρωπαϊκὸ βορρᾶ. Χαρακτηριστικὸν εἶναι ὅτι στὸ τέλος τοῦ 1' αἰῶνος ἓνα ἀπὸ τὰ 6 δράματα, τὰ ὅποια ἔγραψεν ἡ ὀνομαστὴ ποιήτρια Hortsvith (Roswitha) ὑπὸ τὸν τίτλο Sapientia, ἦταν ἀφιερωμένο στὴν ἁγία Σοφία καὶ στὶς θυγατέρες της (βλ. P. v. Winterfeld, Deutsche Dichter des lateinischen Mittelalters, Münster 1917).

Ἐπειτα ἰδιαίτερη Λειτουργία (Missa), ποὺ συντέθηκε πρὸς προβολὴν τῶν 4 ἁγίων γυναικῶν καὶ ἀποδόθηκε ἐσφαλμένως στὸν Πάπα Λέοντα τὸν Η', ἦταν ἰδιαίτερος ἀρεστὴ στὸν Καρλομάγνο στὴν πόλι Aachen (βλ. A. Franz, Die Messe im deutschen Mittelalter, Freiburg 1902, σσ. 279-282).

Ἡ ἁγία Σοφία καὶ οἱ θυγατέρες της εἰκονίζονται στὸ τέλος τοῦ 1α' αἰῶνος σ' ἓνα ἡμερολόγιο τοῦ μοναστικοῦ κέντρου τῶν Βενεδικτίνων στὸ Montecassino τῆς Ἰταλίας.

Ἰδιαίτερη θέσι κατέχουν ἐπίσης οἱ 4 ἅγιες σὲ εὐρωπαϊκὰ λειτουργικὰ βιβλία, ὅπως λ.χ. στὸ περιφημο Missale τῆς αὐστριακῆς πόλεως Graz (18' αἰῶν) (βλ. J. Körk, Handschriftliche Missalien in Steiermark, Graz - Wien 1916, σσ. 48 ἑξ., 142-148).

ΣΤ' ΚΑΙΝΗ ΙΕΡΩΣΥΝΗ ΚΑΙ ΓΥΝΑΙΚΑ

Τοῦ Θεοφ. Ἐπισκόπου Ἀχελώου κ. ΕΥΘΥΜΙΟΥ

Τὸ κοινωνικὸ κίνημα γιὰ τὴν «ἰσότητα τῶν δύο φύλων» καὶ γιὰ «τὰ δικαιώματα τῆς γυναίκας» (φεμινιστικὸ κίνημα) ἔχει θέσει ἀπὸ πολὺ καιρὸ καὶ τὸ θέμα τῆς ἱερωσύνης τῶν γυναικῶν. Ἀπὸ τὶς τάσεις αὐτές, προέκυψε τελευταίᾳ, στοὺς προτεσταντικoὺς κυρίως κύκλους, καὶ ἡ λεγομένη «φεμινιστικὴ θεολογία», ἡ ὁποία, ἐκτὸς τῆς ἱερωσύνης τῶν γυναικῶν, προτείνει καὶ μιὰ γενικότερη ἀναθεώρηση τῆς βιβλικῆς καὶ χριστιανικῆς διαφυλικῆς διδαχῆς καὶ ὀρολογίας¹.

Γιὰ τὸ θέμα τῆς ἱερωσύνης τῶν γυναικῶν ὑπάρχει ἤδη μιὰ πολὺ σημαντικὴ ὀρθόδοξη βιβλιογραφία. Ἡ βασικὴ, ὡς γνωστόν, θέση τῆς Ὁρθόδοξου Ἐκκλησίας εἶναι δεδομένη καὶ ἀποκλείει τὴ μετάδοση τοῦ χαρίσματος τῆς ἱερωσύνης καὶ σὺς γυναῖκες, γιὰ σοβαροὺς θεολογικοὺς καὶ ἐκκλησιολογικοὺς λόγους. Στὴ σειρά τῶν ἄρθρων αὐτῶν, θὰ ἐνδιέφερε νὰ δοῦμε τὴν ποιμαντικὴ πλευρὰ τοῦ θέματος καί, εἰδικότερα, τοὺς ποιμαντικοὺς λόγους ποὺ ἐπέβαλαν τὴ θέση αὐτὴ τῆς Ὁρθοδοξίας στὸ θέμα τῆς ἱερωσύνης τῶν γυναικῶν.

Ποιμαντικοί, λοιπόν, λόγοι, ποὺ ἐπέβαλαν τὴ μὴ μετάδοση τοῦ χαρίσματος τῆς ἱερωσύνης καὶ

στὶς γυναῖκες, μεταξὺ τῶν ἄλλων νομίζουμε πὼς εἶναι καὶ οἱ ἑξῆς:

α) **Ἐξασφάλιση τῆς ψυχοσωματικῆς ἀξιοπρέπειας τῆς γυναίκας:** Στὴν προχριστιανικὴ ἀνθρωπότητα καὶ σὲ ὅλους τοὺς λαοὺς, ὡς γνωστόν, ὑπῆρχε μιὰ ἀρνητικὴ στάση ἐναντι τῆς γυναίκας. Ἡ ἀρνητικὴ αὐτὴ στάση ξεκινουσε ἀπὸ μιὰ ὑποεκτίμηση καὶ γενικὴ περιφρόνηση τῆς γυναίκας καὶ ἐφθανε μέχρι καὶ τὴν πολύπλευρη ἐκμετάλλευσή της. Εἶναι, μάλιστα, χαρακτηριστικὸ ὅτι ἡ ἐκμετάλλευσή αὐτὴ τῆς γυναίκας ἔγινε πιὸ ἐντονη καὶ πιὸ ἐκτεταμένη, ὅταν ἡ γυναίκα **ἱεροποιήθηκε**².

Ὁ θεσμὸς τῶν γυναικῶν ἱερέων, τῶν «ἱερωμένων», δὲν ἦταν παρὰ ἓνας ἐπίσημος καὶ νόμιμος τρόπος ἐκμετάλλευσής καὶ ἐξευτελισμοῦ τοῦ γυναικείου προσώπου (ἱερᾶς πορνείας). Ἡ πληροφορία, μάλιστα, ποὺ μᾶς διέσωσε ὁ Ἡρόδοτος (Α' 199), ὅτι στὴ Βαβυλώνα, ὅλες οἱ γυναῖκες τῆς πόλεως ὑποχρεώνονταν, μιὰ φορὰ τοῦλάχιστον τὸ χρόνο, νὰ ἐπιδοθοῦν στὴν ἱερὰ πορνεία, ὡς «ἱερόδουλοι», φανερώνει τὴν ἔκταση τῆς κατάπτωσης καὶ τοῦ ἐξευτελισμοῦ τῶν γυναικῶν³.

Ἡ χριστιανικὴ Ἐκκλησία, ἀπὸ τὴν πρώτη σι-

Στὴν περιοχὴ τῶν Μεδιολάνων (Μιλάνου) ἀρκετοὶ ναοὶ καὶ ἀρκετὰ θυσιαστήρια ἦσαν καὶ εἶναι ἀφιερωμένα σὺς 4 ἡρωϊκῆς γυναῖκες.

Εἶναι γνωστὰ ἐξαιρέτα ἔργα γλυπτικῆς ἢ ζωγραφικῆς (λ.χ. στὴ Μονὴ Erschau ἢ στὸ λεγόμενο Rudolphinum τῆς Πράγας), τὰ ὁποία παριστάνουν τὶς τρεῖς νεάνιδες εἴτε ὑπὸ τὸν προστατευτικὸ μανδύα εἴτε ἐπὶ τῶν στοργικῶν γονάτων τῆς καλλιπαιδος ἀγίας μητέρας τους.

Οἱ 4 ἄγιες πολὺ συγκινοῦν καὶ τοὺς πιστοὺς τῆς Ὁρθόδοξης Ἀνατολῆς, ἡ ὁποία τὶς προβάλλει μὲ ἀνάλογες εἰκονογραφικῆς παραστάσεις. Τὸ «Μηναῖον Σεπτεμβρίου», ποὺ ἐκδόθηκε ἀπὸ τὴν Ἀποστολικὴ Διακονία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, περιέχει τὴν παλαιότεραν σχετικὴν ἱερὰν Ἀκολουθίαν καὶ στὸ τέλος καταχωρίζει «πλήρη ἄσματικὴν Ἀκολουθίαν», ἡ ὁποία συντεθῆκε ἀπὸ τὸν ἀείμνηστο διαπρεπῆ μουσικοδιδάσκαλον τῆς Βυζαντινῆς Ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς Λεωνίδαν Ἰω. Φιλίππιδην, πάππον τοῦ ἀείμνηστου ὁμωνύμου Καθηγητοῦ τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς, ὁ ὁποῖος ἐξέδωσε τὴν Ἀκολουθία αὐτὴ τὸ 1955 μὲ τὶς

ἑξῆς ἐπισημάνσεις στὸ ἐξώφυλλο: «Λεωνίδου Ἰω. Φιλίππιδου, Τηνίου, Μουσικοδιδασκάλου Βυζαντινῆς Ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς... Ἱερὰ Ἀκολουθία τῶν ἀγίων μαρτύρων καὶ καλλινίκων παρθένων Πίστεως, Ἑλπίδος καὶ Ἀγάπης καὶ τῆς μητρὸς αὐτῶν Σοφίας, συντεθεῖσα τῷ 1875, νῦν τὸ πρῶτον ἐκδίδεται ἐγκρίσει τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος εἰς συμπλήρωσιν τοῦ ἐν τῷ Μηναίῳ Σεπτεμβρίου κενοῦ, ὑπὸ τοῦ ἐγγόνου του Λεωνίδου Ἰω. Φιλίππιδου, Τακτικοῦ Καθηγητοῦ τῆς Ἱστορίας τῶν Θρησκευμάτων ἐν τῇ Θεολογικῇ Σχολῇ τοῦ Παν/μίου Ἀθηνῶν καὶ Κοσμήτορος τῆς Σχολῆς, Ἀθῆναι 1955».

* * *

Οἱ τιμές, ποὺ σὲ Ἀνατολὴ καὶ Δύσει ἀποδίδονται στὴν ἀγία Σοφία καὶ σὺς ἄγιες θυγατέρες της, εἶναι κίνητρο γιὰ τὸ ποιμαντικὸ ἔργο τῆς Ἐκκλησίας νὰ τὶς προβάλλῃ ὡς πρότυπα μητρικῆς συμπεριφορᾶς, ζωντανῆς χριστιανικῆς πίστεως, χριστιανικοῦ «φεμινισμοῦ», γυναικείου ἡρωϊσμοῦ, παιδικῆς καὶ νεανικῆς ἀνδρείας καὶ ἐνωτικῶν κρίσεων τῶν Εὐρωπαίων Χριστιανῶν.

γμη τῆς ιδρύσεώς της, αἰσθάνθηκε τὴν ἀνάγκη ἀφενδὸς νὰ ἀπελευθερώσει τὴ γυναίκα ἀπὸ τὴ δουλεία τῆς πολυπλευρῆς αὐτῆς ἐκμετάλλευσης καὶ ἀφετέρου νὰ τὴν προστατεύσει μέσα στοὺς κόλπους τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινότητος. Μὲ τὸν τρόπον αὐτό, μποροῦμε νὰ ποῦμε ὅτι ἡ Ἐκκλησία λειτουργήσε ὡς «Σταθμὸς Πρώτων Βοηθειῶν» καὶ ὡς «Πανδοχεῖον Ἀγάπης», ποὺ περισυνέλεξε τὶς γυναῖκες, τὰ θύματα αὐτῆς ἀνδρικῆς θηριωδίας καὶ τὶς ἔθεσε «*ὑπὸ τὰς πτέρυγας τῆς, ὡς ὄρνις ἐπισυνάγει τὰ νοσοῖα ἑαυτῆς*», ὅπως εἶπεν ὁ Κύριος (Ματθ. κγ' 37). Ἡ χριστιανικὴ Ἐκκλησία, ἐπομένως, μὲ τὴν ἀπελευθέρωση τῆς γυναίκας ἀπὸ τὸν θεσμὸ τῆς «ἰερείας» καὶ τῆς «ιεροδοουλείας» ἐξασφάλισε τὴν ἀξιοπρέπεια καὶ τὴν ψυχосоωματικὴ ἀκεραιότητα τῆς γυναίκας.

Ἡ χριστιανικὴ Ἐκκλησία, μὲ τὴ δυνατότητα ποὺ ἔδωσε στὴ γυναίκα νὰ διάγει ἐν σιωπῇ καὶ ἡσυχίᾳ (πρβλ. «*εἶναι ἐν ἡσυχίᾳ*», Α' Τιμ. β' 12. Βλ. καὶ Β' Θεσ. γ' 12) μέσα στοὺς κόλπους τῆς Ἐκκλησίας, τῆς ἐξασφάλισε τὴν ψυχικὴ γαλήνη καὶ ἰσορροπία.

Ἡ ἀρχαία Ἐκκλησία θὰ μπορούσε ἴσως νὰ βρεῖ μιὰ θεωρητικὴ (θεολογικὴ) δικαίωση γιὰ νὰ παρέχει τὴν ἰερωσύνη καὶ σὶς γυναῖκες. Καὶ μόνο τὸ ἐπιχείρημα τοῦ ἀποστόλου Παύλου, ὅτι «*ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ οὐκ ἐνὶ ἄρσεν καὶ θῆλυ*» (Γαλ. δ' 16) ἦταν ἀρκετό, γιὰ μιὰ ἀνευ δισταγμῶν χειροτονία καὶ χριστιανῶν γυναικῶν. Ὡστόσο, ἐνῶ γιὰ πλεῖστα θέματα ἡ Ἐκκλησία ἀνέπτυξε μιὰ εὐρύτατη θεολογικὴ γραμματεία, γιὰ τὸ θέμα τῆς ἰερωσύνης τῶν γυναικῶν δὲν συνέβη τὸ ἴδιο. Προκειμένου ἡ Ἐκκλησία νὰ καθορίσει τὴ θέση της γιὰ τὴν ἰερωσύνη τῶν γυναικῶν, δὲν χρειάσθηκαν μακρῆς θεολογικῆς συζητήσεως. Ἡ ἀποκλειστικὴ χειροτονία ἀνδρῶν ἀπὸ τὴν ἀρχαία Ἐκκλησία, ἐκτὸς τῶν θεολογικῶν λόγων ποὺ ὀπωσδήποτε ὑπῆρχαν καὶ ὑπάρχουν, ἐπικράτησε, νομίζω, κυρίως γιὰ ποιμαντικούς λόγους, γιὰ τὴν προστασία καὶ ἐξασφάλιση τῆς τιμῆς, τῆς ἀξιοπρέπειας καὶ τῆς ψυχосоωματικῆς γαλήνης καὶ ἀκεραιότητος τῶν γυναικῶν.

β) **Προστασία τῆς «καινῆς» ἰερωσύνης:** Ἡ παροχὴ τοῦ χαρίσματος τῆς ἰερωσύνης μόνο στοὺς ἀνδρες, ἐκτὸς τῶν ποιμαντικῶν λόγων ποὺ προαναφέραμε, ἀπέβλεπε καὶ στὴν προστασία αὐτοῦ τούτου τοῦ θεσμοῦ τῆς «καινῆς» ἰερωσύνης.

Στὴν ἐποχὴ τῆς πρώτης χριστιανικῆς Ἐκκλησίας, ἡ ἐκμεταλλευτικὴ χρῆσις τῶν γυναικῶν, ἀκόμη καὶ στοὺς ἱεροὺς τόπους, ἦταν νωπὴ σὶς συνειδήσεις τῶν χριστιανῶν. Ἐὰν ἡ Ἐκκλησία καθιέρωνε καὶ τὴ χειροτονία τῶν γυναικῶν, ὑπῆρχε ἄμεσος κίνδυνος νὰ παρεξηγηθεῖ ὁ θεσμὸς τῆς

«καινῆς» ἰερωσύνης καὶ νὰ θεωρηθεῖ ὡς συνέχεια τῆς παλαιᾶς. Οἱ χριστιανὲς γυναῖκες - ἱερεῖς θὰ ἐπαιρναν τὴ θέση τῶν ἱερείων καὶ ἱεροδοῦλων. Πολλοί, μὰ πάρα πολλοί, δὲν θὰ μπορούσαν νὰ κάνουν καμιὰ διάκριση. Ἡ Ἐκκλησία ποὺ εἶχε ὡς βασικὸ σκοπὸ τῆς τὸν ἀπεγκλωβισμό καὶ τὴν ἀπελευθέρωση τῆς γυναίκας ἀπὸ τὰ δόντια καὶ τὰ νύχια τῆς ἱεροδοουλείας, ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος δὲν θὰ ἀπέφευγε τὶς ὑπόνοιες γιὰ ἐκμετάλλευση τῶν γυναικῶν καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος, τὸ σπουδαιότερο, θὰ ἐξέθετε καὶ πάλι τὶς χριστιανὲς γυναῖκες σὲ μύριους ὅσους πειρασμοὺς καὶ πνευματικὸς κινδύνους. Ἡ ἀποκλειστικὴ παροχὴ τῆς ἰερωσύνης μόνο στοὺς ἀνδρες ἀφενδὸς προστάτευε τὴ γυναίκα καὶ ἀφετέρου προστάτευε καὶ τὸν ἴδιο τὸ θεσμὸ τῆς «καινῆς» ἰερωσύνης.

γ) **Προστασία τῆς σύγχρονης χριστιανῆς γυναίκας:** Στὸ σημεῖο αὐτὸ ἴσως ὑπάρξει ἡ ἐξῆς ἀντίρρηση: ἐὰν ὁ κίνδυνος ἐκθεσης τῶν γυναικῶν σὲ πειρασμοὺς καὶ ἠθικοὺς κινδύνους ἦταν πραγματικός, γιὰ τὴν πρώτη ἐκείνη χριστιανικὴ ἐποχὴ, γιὰ σήμερα, μὲ τὴν ἀνάπτυξη τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τὴ γενικὴ ἀποδοχὴ τῆς ἰσότητος τῶν δύο φύλων καὶ τῶν ἴσων δικαιωμάτων ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, τέτοιος κίνδυνος δὲν ὑφίσταται. Ἄρα, στὴν ἐποχὴ μας, κανένα ἠθικὸ κώλυμα δὲν ὑπάρχει γιὰ τὴν καθιέρωση τῆς ἰερωσύνης τῶν γυναικῶν.

Θεωρητικὰ φαίνεται σωστὴ ἡ ἀποψη αὐτή. Καὶ ἀσφαλῶς, ἐὰν, στὴν ἐποχὴ μας καὶ σὲ ὅποιαδήποτε ἄλλη ἐποχὴ, μπορούσε νὰ παγιωθεῖ στὴν κοινωνικὴ πραγματικότητα, ὡς **κατάσταση**, ὁ ἀπόλυτος σεβασμὸς τῆς ἀξιοπρέπειας τῆς γυναίκας, ἡ Ἐκκλησία δὲν θὰ εἶχε ἴσως ἀντίρρηση νὰ δεχθεῖ καὶ στὴν ἐκκλησιαστικὴ πραγματικότητα τὴν παροχὴ τοῦ χαρίσματος τῆς ἰερωσύνης καὶ σὶς γυναῖκες.

Ὡστόσο, παρόλα ὅσα λέγονται καὶ διακηρύσσονται ἀπὸ τὰ φεμινιστικὰ κηρύγματα, ἡ ἐκμετάλλευση καὶ ἡ ἐμπορευματοποίηση τῆς γυναίκας στὴ σύγχρονη ἐποχὴ ἔχει φθάσει στὸ κατακόρυφο⁴. Εἶναι τόσο ταπεινωτικὴ καὶ ἐξευτελιστικὴ ἡ μεταχείριση τοῦ γυναικεῖου προσώπου στὴν ἐποχὴ μας, ὥστε νὰ ἀποδεικνύεται ἐκ τῶν πραγμάτων, ὅτι ἡ Ἐκκλησία ἀπέμεινε τελικὰ ὡς τὸ μοναδικὸ καταφύγιο τῆς ἀξιοπρέπειας καὶ τῆς ψυχосоωματικῆς ἀκεραιότητος τῆς γυναίκας. Ἐπομένως, ἰδιαίτερα σήμερα, ἐπιβάλλεται νὰ ἐμμεῖνει ἡ Ἐκκλησία στὴν ἀρχικὴ τῆς θέση, δηλαδὴ στὴ λειτουργία της ὡς καταφυγίου ἡσυχίας, γαλήνης καὶ ψυχосоωματικῆς ἀκεραιότητος τῆς γυναίκας, παρὰ νὰ ἀναλάβει πρωτοβουλίες γιὰ καθιέρωση ἰερωσύνης καὶ τῶν γυναικῶν, μὲ ἀπρόβλεπτες ἐξελίξεις καὶ ἀποτελέσματα. Ὁ τρόπος αὐτὸς βρέθηκε μέσα στὰ πλαί-

Η ΓΕΝΝΗΣΗ ΤΗΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ

Τού Πανος. Ἀρχιμ. κ. ΜΑΚΑΡΙΟΥ ΒΑΡΛΑ

Ὁ Θεὸς παρεμβαίνει καὶ λύει τὴ στεριότητα τῆς φύσεως, χωρὶς βεβαίως νὰ θέτει ἐκτὸς λειτουργίας τὴ φύση. Ἡ ρίζα ἀπὸ τὴν ὁποία προέρχεται ἡ Μαρία, εἶναι ρίζα τοῦ Ἰεσσαί. Πλήρη γενεαλογία τῆς βρισκομε στὸν Ἐπιφάνιο τὸ μοναχό¹³. Ἡ γέννησή της εἶναι συνδυασμὸς τῆς εὐσεβείας τῶν γονέων καὶ τῆς εὐλογίας τοῦ Θεοῦ, θεωρούμενη ὡς τὸ ἀπ' ἀρχῆς μυστήριο, τὸ ὁποῖο εἶναι ἀπότοκο τοῦ νόμου καὶ τῆς χάριτος. Μὲ τὴ γέννηση τῆς Θεοτόκου ἀρχίζει ἡ καταλλαγὴ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως μὲ τὸ Θεὸ καὶ συνιστᾶται ἡ προϋπόθεση τῆς ἀπαρχῆς τοῦ μυστηρίου τῆς σαρκώσεως τοῦ Θεοῦ καὶ Λόγου. Φαίνεται ἐπίσης ἡ φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ γιὰ τὸν ἄνθρωπο, ἀφοῦ διὰ τῆς Θεοτόκου συντελεῖται τὸ ἀπ' αἰῶνος ἀπόκρυφο μυστήριο τῆς ἐνανθρωπήσεως. Ἡ γέννηση ἐπομένως τῆς Θεοτόκου προσδιορίζει χρονικῶς τὴ θεία ἐνσάρκωση.

Τὰ σχετικὰ μὲ τὴ γέννησή της τὰ ἀνευρίσκομε, ἰδίως, στὸ Πρωτευαγγέλιο τοῦ Ἰακώβου¹⁴. Ἐκτοτε, τίποτε ἀναφορικῶς μὲ αὐτὴ μνημονεύεται ἢ σχετίζεται μὲ τὴ δογματικὴ διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας. Ὑπάρχει ὁμως πληθὸς σχετικῶν ἀναφορῶν σὲ ἐγκωμιαστὲς πατέρες καὶ τὴν πλούσια ὑμνολογία τῆς Ἐκκλησίας, πάντοτε ὁμως στηριζόμενα στὸ Πρωτευαγγέλιο, τὶς ἄλλες πηγὲς καὶ τὴν πίστη, τὰ ὁποῖα ὡς πρὸς τὸ θέμα αὐτό, ἀποτελεσαν ἰσχυρὴ παράδοση τῆς Ἐκκλησίας.

Ἡ Μαρία γεννᾶται «κελεύσει Θεοῦ» καθαρὰ καὶ πανάμωμος ἐξ ἀρχῆς, «ἵνα τῆς Τριάδος ὁ εἷς τῶν δύο συνευδοκούντων, σάρκα ἐκ ταύτης προσειληφῶς, καταργήσῃ τὴν ἁμαρτίαν ἐν τῇ σαρκὶ αὐτοῦ»¹⁵.

Ἔτσι ἡ Θεοτόκος διακονοῦσα τὸ μυστήριο τῆς σαρκώσεως τοῦ Λόγου, ἀποβαίνει χῶρος καὶ ὄργανο τῆς δοξολογίας τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, ἀφοῦ στὸ πρόσωπό της «ὑμνεῖται καὶ δοξάζεται τὸ τῆς Τριάδος μυστήριον»¹⁶.

* Συνέχεια ἀπὸ τὴ σελ. 231 τοῦ ὑπ' ἀρ. 15 τεύχους.

σια τοῦ εὐρύτερου προβληματισμοῦ τῆς Ἐκκλησίας σὲ σχέση μὲ τὴν ἀνθρώπινη πλευρὰ τῆς ἱερωσύνης καὶ τοῦ ποιμαντικοῦ ἐνδιαφέροντός της, εἰδικότερα, γιὰ τοὺς ἀνθρώπους φορεῖς τοῦ ἱερατικοῦ χαρίσματος, τοὺς ἄνδρες δηλαδὴ ἱερεῖς. Πρόκειται γιὰ τὴ λύση τοῦ ἐγγάμου κλήρου ποῦ ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία ἀποδέχθηκε καὶ καθιέρωσε, ἤδη ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῆς Α' Οἰκουμενικῆς Συνόδου, ἀπ' ὅπου προέκυψε καὶ ὁ θεσμὸς τῆς Πρεσβυτέρας, τῆς συζύγου τοῦ ἱερέα.

Ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία, μὲ τὴν καθιέρωση τῆς ἐλεύθερης ἐπιλογῆς τοῦ γάμου ἢ τῆς ἀγαμίας, ἐκ μέρους τῶν ἱερέων, ἔλυσε κατὰ ἓνα σοφὸ τρόπο ὄχι μόνον τὸ σοβαρὸ αὐτὸ ἀνθρώπινο πρόβλημα τῶν ὑποψηφίων ἱερέων της, ἀλλὰ ταυτόχρονα ἐξασφάλισε στὴ χριστιανὴ γυναῖκα ἓνα σημαντικὸ προνόμιο καὶ ρόλο, τὸ ρόλο τῆς Πρεσβυτέρας. Ἡ χριστιανὴ γυναῖκα, ὡς Πρεσβυτέρα καὶ σύζυγος τοῦ ἱερέα, γίνεται στυλοβάτης τοῦ λειτουργοῦ τῆς καινῆς ἱερωσύνης, κηροπήγιο ποῦ βαστάζει τὴν λαμπάδα τοῦ ἱερατικοῦ χαρίσματος, ἀκοίμητο καντήλι ποῦ διατηρεῖ τὴ φλόγα τῆς ἱερωσύνης συνεχῶς ἀναμμένη...

Στὴν Ὁρθοδοξία, ἡ γυναῖκα συνεχίζει τὸ ρόλο τῆς Θεοτόκου. Ἡ Θεοτόκος δὲν ἦταν καὶ δὲν ἔγινε ἱερεία. Ὑπηρετήσε ὁμως τὸν Θεὸ καὶ τοὺς ἀνθρώπους μὲ τὸ νὰ γίνει μητέρα τοῦ Θεανθρώπου Χριστοῦ. Ἔτσι καὶ ἡ γυναῖκα, δὲν γίνεται βέβαια ἱερεία, ὁμως, μὲ τὴ ζωντανὴ παρουσία καὶ τὴν ἐνεργὸν διακονία της μέσα στὴν ἐκκλησιαστικὴ κοινότητα, συμμετέχει οὐσιαστικὰ στὸ σωτηριολογικὸ

ἔργο τῆς Ἐκκλησίας, στὸ πλευρὸ τοῦ ἱερέα - συζύγου της, κατὰ ἓνα τρόπο ποῦ τὴν ἱκανοποιεῖ ἀπόλυτα. Γι' αὐτὸ καὶ μέσα στὰ πλαίσια καὶ τὴν πραγματικότητα τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἡ συζήτηση γιὰ τὴν ἱερωσύνη τῶν γυναικῶν εἶναι ἄνευ ἀντικειμένου καὶ, ἐπομένως, ἀχρηστῆ⁵.

1. Περισσότερα γιὰ τὸ θέμα αὐτό, βλ. Ε. Θεοδώρου, Χριστιανισμὸς καὶ Φεμινισμὸς, Ἀθήναι 1989 (ἐκτὸς ἐμπορίου) καὶ περιοδικὸν «καθ' ὁδόν», 1994 τ. 9 ὅπου καὶ ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία. Βλ. καὶ ἄρθρο μας στὴν ἐφημερίδα «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια».

2. Οἱ εἰδωλολατρικοὶ λαοί, ἔχοντας θεοποιήσει τὰ στοιχεία τῆς φύσεως (ἀνιμισμὸς, πολυθεία καὶ ἰδίως θρησκείες τῆς γονιμότητος) ταύτισαν τὴ γυναῖκα καὶ τὴν γεννητικὴ τῆς λειτουργία μὲ τὴ γῆ καὶ τὴ γονιμότητά της. Ἡ ταύτιση αὐτὴ συνετέλεσε στὴν ἱεροποίηση τῆς γυναίκας καὶ ἰδιαίτερα τῆς σεξουαλικότητος, ἀπὸ τὴν ὁποία προέκυψε ὁ θεσμὸς τῶν «ἱερειῶν» καὶ τῶν «ἱεροδούλων». Ὁ Χριστιανισμὸς μαζὶ μὲ τὴν ἀπομάγευση τῶν στοιχείων τῆς φύσεως, ἀπελευθέρωσε καὶ τὴ γυναῖκα ἀπὸ τὴν «ἱεροδουλεία». Ἡ πορνεία, θεωρητικὰ τοῦλάχιστον, ἔπαυσε νὰ θεωρεῖται ὡς «ἱερὸ λειτουργημα». Περισσότερα, γιὰ τὸ θέμα αὐτό, βλ. στὴ μελέτη μας, «Ἄρσεν καὶ θῆλυ», σελ. 19 ἔξ.

3. Ἐγκυκλοπαίδεια ΗΛΙΟΣ, τ. Ε' σελ. 396. Βλ. καὶ μελέτη μας, Τὸ ἀσπικὸν φαινόμενον..., σελ. 27.

4. Τὸ δικαίωμα συμμετοχῆς τῶν γυναικῶν στὸ δημόσιο βίον (ἐργασία, σπουδές, στρατὸς, πολιτικὴ, κοινωνικὴ καὶ οἰκονομικὴ ζωὴ) ἔχει ἀυξήσει τοὺς ἠθικοὺς κινδύνους γιὰ τὴ γυναῖκα σὲ ὅλον τὸν κόσμον. Παγκόσμιοι καὶ Διεθνεῖς Ὁργανισμοί, ὅπως ὁ ΟΗΕ καὶ ἡ Εὐρωπαϊκὴ Ἐνωση, ἀναγκάσθηκαν νὰ ψηφίσουν εἰδικoὺς Κανονισμοὺς γιὰ τὴν προστασία τῶν ἐργαζομένων γυναικῶν ἀπὸ τὶς «σεξουαλικὲς παρενοχλήσεις» ποῦ ὑφίστανται στὸ περιβάλλον τῆς ἐργασίας τους!

5. Βλ. καὶ μελέτη μας, «Ἀθῶος», σελ. 172 ἔξ.

Είναι χαρακτηριστική ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἡ ἀποψη τοῦ Νεοφύτου Ἐγγλεῖστου, κατὰ τὸν ὁποῖο ἡ ἔνταξη στὸν πρῶτο μῆνα τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἔτους τῆς γεννήσεως τῆς Θεοτόκου καὶ στὸν τελευταῖο τῆς κοιμήσεώς της, ὀφείλεται στὸ ὅτι ἡ γέννηση εἶναι ἡ «θεόδοτος καὶ θεοπρόκριτος ἀρχὴ τῆς ἡμῶν σωτηρίας... ἵνα ὅλος ὁ κύκλος τοῦ ἐνιαυτοῦ εὐλογηθῆ δι' αὐτῆς»¹⁷. Ἡ Παρθένος δημιουργούμενη ἀπὸ τὸ Θεὸ ὑπερβαίνει τὴ φύση τοῦ νόμου καὶ γεννώσα τὸ Θεό, ὑπερβαίνει τὸ νόμο τῆς φύσεως¹⁸ καὶ ἀποβαίνει ἀνώτερη ἀπὸ τοὺς ἀγγέλους, ἐπειδὴ ἐγέννησε ἐπὶ τῆς γῆς τὸ Θεὸ τὸν οὐράνιο¹⁹. Τοιοῦτοτρόπως γίνεται ἡ πλάση ἀνάκληση καὶ ἡ ἀνάκληση θέωση, συντελεῖται δηλαδὴ ἡ ἑξομοίωση πρὸς τὸ ἀρχαῖο²⁰.

Ἡ γέννηση τῆς Θεοτόκου στοιχειοθετεῖ καὶ καθορίζει τὴν ἀρχὴ τῆς δευτέρας πλάσεως, διότι μὲ τὴν ἀρχόμενη ἀναγέννηση τῆς ἐκπεσοῦσας ἀπὸ τῆ χάρι τοῦ Θεοῦ ἀνθρωπίνης φύσεως «οὐκέτι Εὐὰ στενάζει, οὐκέτι δάκρυον ἐκ λύπης Ἀδὰμ προοίσαται»²¹, διότι ὁ Κύριος «ἀφείλε πᾶν δάκρυον ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς»²², πᾶσιν ἐγκελεύεται χαίρειν ἢ ἐκ στεῖρας Ἄννης καὶ δικαίου Ἰωακείμ εἰς τὸν κόσμον προέλευσις»²³.

Ἡ γέννηση τῆς Θεοτόκου ἀποτελεῖ τὴν προϋπόθεση τῆς ἀντιπαροχῆς τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὶς θεῖες δωρεές, ἀφοῦ «ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ ἄσαρκος ὢν ἐνεδύσατο τὴν ἁγίαν σάρκα ἐκ τῆς ἁγίας Παρθένου ὡς νυμφίος ἱμάτιον» κατὰ τὸν Ἰπὸλυτο²⁴, κατὰ τὸν ὁποῖο ἡ ἀνθρωπότητα διὰ τῆς Θεοτόκου δανεῖζει σάρκα στὸ Θεὸ Λόγο. Ἐφόσον ἡ ἐνανθρώπιση εἶναι καρπὸς θεῶν οἰκτιρῶν καὶ ἀνεκιάστου φιλανθρωπίας τοῦ Θεοῦ, ἡ Θεοτόκος εἶναι τὸ κορυφαῖο δημιούργημα τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν ἄνθρωπο, ἀποτέλεσμα ἐξαίρετο καὶ ἐξαισιο τῆς δημιουργικῆς χάριτος καὶ σοφίας τοῦ Θεοῦ²⁵.

Ἡ γέννηση τῆς Θεοτόκου κατὰ τὸν Ἄνδρεια Κρήτης «ἐτοιμάζει μητέρα τῷ παμβασιλεῖ τῶν αἰώνων» καὶ συγκροτεῖ πρὸς ὅλους ἐμᾶς ἀπὸ τὸ Δαβὶδ καὶ μαζὶ μὲ αὐτὸν πνευματικὸ θέατρο²⁶.

Ἡ ἄνδρος μητέρα τοῦ «ἀμήτορος πρὸ τῶν αἰώνων ἐπ' ἐσχάτων δὲ τῶν ἡμερῶν ἀπάτορος Υἱοῦ», γεννᾶται ἀπὸ ἀκάρπους λαγόνες, γιὰ νὰ δυνηθοῦμε νὰ πλησιάσομε πρὸς τὸ Θεὸ²⁷. Ἡ καθαρότητα τῆς Θεοτόκου προοιωνίσκεται ἀπὸ τὸ Θεό, διότι ὡς πρὸς τὴν ἀρετὴ ἦτο ὑπέρτερη ἀπὸ κάθε ἄλλο καὶ ἐκ τούτου ἐγινε δοχεῖο χωρητικὸ τῆς Θεότητος²⁸.

Ἐδῶ βεβαίως πρόκειται γιὰ ἀντίληψη, ἡ ὁποία δέχεται προκάθαρση καὶ ἁγιασμὸ τῆς Θεοτόκου ἐκ κοιλίας μητρὸς, γιὰ νὰ μπορέσει νὰ χωρέσει τὸν ἀχώρητο καὶ νὰ καταστῆ πηγὴ ζωῆς, ὑπὸ τὴν ἔννοια, ὅτι ἐγέννησε τὸν ὄντα πηγὴ τῆς ζωῆς, δηλαδὴ τὸν Υἱὸ καὶ Λόγο τοῦ Θεοῦ. Στὸς γεννήτορες τῆς ὁ Θεὸς ἐνοικεῖ ἀπλῶς. Στὴ Θεοτόκο ὑπάρχει ὅλος, εἰς τὸ πρόσωπο βεβαίως τοῦ εἰς αὐτὴν ἐνοικήσαντος Θεοῦ καὶ Λόγου.

Ἀπὸ τὸ Νικητὰ Παφαλαγόνα ἡ σύλληψη τῆς Θεοτόκου χαρακτηρίζεται ὡς «ξένη» καὶ ἡ εἰσοδὸς τῆς στὴ ζωὴ «καινοπρεπής»²⁹. Τοῦτο συμβαίνει κατὰ τὸν τρόπο αὐτό, διαφοροτικὰ πρὸς τὶς συνηθισμένες γεννήσεις, κατὰ προορισμὸ τῆς Σοφίας τοῦ Θεοῦ, ἡ ὁποία γνωρίζοντας τὶς ἐκβάσεις τῶν πραγμάτων, ὑπο-

βάλλει τὶς ἀρχές τους, ἀνάλογα πρὸς τὸ τέλος τους.

Τοῦτο ὀφείλεται ὄχι μόνο στὸ ὅτι ἡ Παναγία ἐπρόκειτο νὰ γίνῃ Μητέρα τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ διότι θὰ καθίστατο θυγατέρα κατὰ πνεῦμα υἱοθεσίας, ἐπιπλέον δὲ βασιλὶς καὶ κυρία τῶν ὄλων μὲ τὴν ἄγνωστη ὡς τότε στὸν ἀνθρώπινο νοῦ ἀναγωγῆς καὶ ὑψώσεώς της πρὸς τὸ Θεό.

Ἡ εἰδοποιὸς διαφορὰ τῆς συλλήψεώς της δὲν ἔχει καμιά ἀπολύτως σχέση μὲ τὴ διδασκαλία τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας γιὰ ἀσπλη σύλληψη. Ἀναμάρτητος εἶναι μόνο ὁ Χριστός. Τοῦτο βεβαιώνεται καὶ ἀπὸ τὸν ἱερὸ Αὐγουστῖνο ὁ ὁποῖος λέει, ὅτι ἡ Θεοτόκος συνελήφθη ἐν ἁμαρτία καὶ ἐγεννήθη φέρουσα τὴν προπατορικὴ ἁμαρτία, διότι καὶ αὐτὴ ἁμάρτησε εἰς τὸν Ἀδὰμ, στὸν ὁποῖο ὅλοι ἁμάρτησαν³⁰.

Προορισμένη νὰ γεννήσῃ τὸ Θεὸ Λόγο, ἀπὸ τὴν ἀρχὴ μέχρι τὸ τέλος τῆς ζωῆς της εὐρίσκεται μακρὰν ἀπὸ κάθε κακία «καὶ τῷ Θεῷ τὸ παρ' αὐτοῦ δοθὲν ἡμῖν ἀκήρατον ἀπέδωκε κάλλος καὶ τῇ δυνάμει πάση καὶ τοῖς ἀποτεθεῖσιν ὄπλοις ἐχορήσατο»³¹ καὶ ἐπέτυχε τὴν ἁγιότητα, εἰς οὐδὲν διαφέρουσα ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους διὰ τῆς οἰκειᾶς προαιρέσεως³².

Ὁ καθορισμὸς τῆς δογματικῆς θέσεως τῆς Θεοτόκου στὸ πλαίσιο τῆς δομῆς τοῦ ὀρθοδόξου χριστιανισμοῦ ἐξελίχθηκε μὲ βάση τὴν πορεία τῆς διατυπώσεως τῆς χριστιανικῆς πίστεως κατὰ τὴν ἱστορικὴ του διαδρομῆς. Ἡ ἁγιότητά της εἶναι ἀπότοκος τοῦ ὁλοῦ τὸν ὁποῖο διαδραματίσε στὴν ὑπόθεσι τῆς σωτηρίας³³. Καὶ ἀναμφισβήτητα εἶναι μοναδικός.

Γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ στὴ συνείδηση τοῦ πληρώματος τῆς Ἐκκλησίας ἡ Θεοτόκος κατέχει τὴ θέση ἡ ὁποία τῆς ἀνήκει καὶ θὰ γεραίρεται διαπαντὸς στοὺς αἰῶνες.

13. PG 120, 1890A-192B.

14. Ὁ ἀκριβὴς τίτλος εἶναι «Γέννησις Μαρίας τῆς ἁγίας Θεοτόκου καὶ ὑπερενδόξου μητρὸς Ἰησοῦ Χριστοῦ», I-VII, ἐκδ. Εὐαγγέλια ἀπόκρυφα ἐπὶ τῇ βάσει ἐλληνικῶν καὶ λατινικῶν κωδίκων [πιστὴ ἀνατύπωση τοῦ κειμένου τῆς Λειψίας], ἐν Ἀθήναις 1995, σελ. 1-7.

15. Νεοφύτου Ἐγγλεῖστου, PO 16, 110, 1,10-15, σελ. 534.

16. Δοξαστικὸ εἰρημῶ 6ης ὁδῆς κανόνα γεννήσεως Θεοτόκου.

17. PO 16, 3, 104, 1,10-15, 1. σελ. 529.

18. Ἠλία Μηνιάτη, Θεομητορικαὶ διδασκαί, σελ. 33.

19. Ἐπιφανίου Κύπρου, PG 43, 492AB.

20. Ἄνδρεια Κρήτης, PG 97, 812B.

21. Ἀντωνίου Λαρίσης, Εἰς τὸ γενέθλιον τῆς Θεοτόκου, σελ. 24.

22. Ἡσαΐα, 25,8.

23. Ἀντωνίου Λαρίσης, ὁ.π.π.

24. Περὶ Χριστοῦ καὶ ἀντιχριστοῦ, BEΠ 6, 199.

25. Θεοφάνη Νικαίας, Λόγος εἰς τὴν Θεοτόκον, ἐκδ. Μ. Jugie, Romae 1935, σελ. 8.

26. PG 97, 808BC.

27. Λέοντος Σοφοῦ, PG 107, 4B.

28. Ἰωσήφ Βρυένιου, Εἰς τὴν γέννησιν τῆς Θεοτόκου, ἐν Τὰ Παραλείποντα, τόμ. Γ', ἐκδ. Ρηγόπουλου, σελ. 41.

29. PG 105, 17Δ.

30. Ὁ.π.

31. Cur Deus homo, 1, 11, 16, PL 158, 416.

32. Νικολάου Καβάσιλα, Εἰς τὴν γέννησιν, ἐν Π. Νέλλα, Ἡ Θεομήτωρ, σελ. 49.

33. Ἰωάννου Χρυσοστόμου, PG 54, 466, PG 59, 296, PG 56[ἀμφ.] 387-388.

ΓΙΑ ΤΟ ΓΑΜΟ

α. «Ὁ ὁ Θεὸς συνέξευξεν, ἄνθρωπος μὴ χωρίζετω. (Ματθ. ιθ' 6)

Τὸ ἀντρόγυνο ποὺ ἔνωσε ὁ Θεός, ὁ ἄνθρωπος νὰ μὴν χωρίζει.

β. Τὸ μυστήριον τοῦτο μέγα ἐστίν, ἐγὼ δὲ λέγω εἰς Χριστὸν καὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν.

(Ἐφ. ε' 32)

Τὸ μυστήριον τοῦ γάμου εἶναι μεγάλο... ὅταν γίνεται στὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ καὶ στοὺς κόλπους τῆς Ἐκκλησίας.

γ. Ὁ γάμος ἅς εἶναι τίμιος σὲ ὅλα καὶ τὸ συζυγικὸ κρεβάτι ἀμόλυτο καὶ καθαρὸ.

(Ἐβρ. ιγ' 4)

δ. Εἶπε Κύριος ὁ Θεός· δὲν εἶναι καλὸ νὰ μείνει ὁ ἄνθρωπος μόνος του. Ἄς δημιουργήσουμε γιὰ χάρη τοῦ βοηθό του, ὅμοιο μὲ αὐτόν.

(Γεν. β' 18).

ε. Ἡ γυναῖκα σου, μέσα στὸ σπίτι σου, εἶναι σὰν τὴν κληματαριὰ τῆς αὐλῆς σου, γεμάτη καρπούς. Τὰ παιδιά σου θὰ κάθονται γύρω στὸ τραπέζει σου σὰν τὰ νεόφυτα δενδρύλλια τῆς ἐλιάς.

(Ψαλμ. ρκζ' 3)

ς. Ὅποιος ἀποκτᾷ καλὴ γυναῖκα, κάνει ἀρχὴ τῆς εὐτυχίας του, ἀποκτᾷ βοηθὸ καὶ στυλὸ ἀνάπαυσης. Κτήμα ποὺ δὲν ἔχει φράκτη, ὑπόκειται σὲ διαρπαγὴ καὶ στὸ σπίτι ποὺ δὲν ὑπάρχει ἡ σύζυγος, ὁ ἄντρας στενάζει καὶ περιπλανιέται μάταια.

(Σ. Σειρ. λς' 24-25)

ζ. Πανευτυχῆς εἶναι ἐκεῖνος ποὺ συγκατοικεῖ μὲ γυναῖκα συνετή.

(Σ. Σειρ. κε' 3)

η. Πρέπει αὐτοὶ ποὺ πρόκειται νὰ νυμφευθοῦν καὶ αὐτὲς ποὺ πρόκειται νὰ παντρευτοῦν νὰ κάνουν τὴν ἔνωσή τους σύμφωνα μὲ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ καὶ ὄχι σύμφωνα μὲ τὴ σαρκικὴ ἐπιθυμία.

(Ἰγνάτιος ὁ Θεοφόρος)

θ. Πρέπει ἕνας πετυχημένος γάμος νὰ μὴν κρίνεται ποτὲ ἀπὸ τὸν πλοῦτο οὔτε ἀπὸ τὴν ὁμορφιά, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν ἀρετή.

(Κλήμης Ἀλεξανδρείας)

ι. Ὁ γάμος δὲν εἶναι εἰκόνα ἐνὸς γήινου, ἀλλὰ ἐνὸς οὐράνιου πράγματος.

(ἱερὸς Χρυσόστομος)

ια. Δικό σου θέλημα εἶναι, Κύριε, ἡ νόμιμη συζυγία καὶ ἡ ἀπὸ αὐτὴν παιδοποιΐα.

(Ἀκολουθία γάμου)

ιβ. Γάμος ἐστὶν ἔνωσις ἀνδρὸς καὶ γυναικός, συγκλήρωσις τοῦ βίου παντός, θείου καὶ ἀνθρωπίνου δικαίου κοινωνία.

(Μοδεστίνος)

ιγ. Ἀπὸ τὰ πλούτη ἕνα τ' ὠραιότερο· νὰ βρεῖς γυναῖκα εὐγενικὴ καὶ ἄξια.

(Εὐριπίδης)

ιδ. Ὁ γνωστικὸς ἄντρας ζητᾷ νὰ νυμφευθεῖ γυναῖκα τῆς σειρᾶς του.

(Εὐριπίδης)

ιε. Ἄν τὸ ἐξετάσεις καλά, κανένας συγγενικὸς δεσμὸς δὲν εἶναι τόσο δυνατός, ὅσο ὁ δεσμὸς τοῦ ἄντρα καὶ τῆς γυναίκας.

(Μένανδρος)

ις. Ἐκεῖνος ποὺ θέλει νὰ πάρει σύζυγο, πρέπει νὰ διαλέξει χαρακτήρα καὶ ὄχι προίκα.

(Λουκιανὸς)

ιζ. Γιὰ τὴν εὐτυχία χρειάζεται κάτι πολὺ περισσότερο ἀπὸ τὸ νὰ βρεῖς τὸ σωστὸ πρόσωπο. Χρειάζεται καὶ σὺ νὰ εἶσαι τὸ σωστὸ πρόσωπο.

(Τὸ ἄγγελμα τῆς ἡμέρας)

ιη. Τὸ σπίτι καὶ τὰ πλούτη τὰ κληρονομεῖ κανεὶς ἀπὸ τοὺς γονεῖς του, ἀλλὰ τὴ φρόνιμη γυναῖκα τοῦ τὴ δίνει ὁ Κύριος.

ιθ. Ὁ γάμος μὲ χριστιανὴ γυναῖκα εἶναι σίγουρο λιμάνι στὴν τρικυμία. Ὁ γάμος ὅμως μὲ ἄπιστη εἶναι τρικυμία μέσα στὸ λιμάνι.

(Συλλογὴ: Δροσοσταλίδες)

κ. Γάμος χωρὶς παπά, σπίτι χωρὶς σκεπή.

κα. Οἱ γάμοι εἶναι στὸν οὐρανὸ γραμμένοι.

κβ. Ὁ γάμος εἶναι ὑπόθεση ὠριμότητας.

Ἐπιμέλεια:

Ἀθανάσιος Ἰ. Ἀναστασόπουλος

Ποιμαντική του μέλλοντος

Του κ. Α. Μ. ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΥ, Καθηγητού του Παν/μίου Ἀθηνῶν

Τί μπορεί ἄραγε νὰ σημαίνει ἡ ἔκφραση «Ποιμαντική του μέλλοντος»; Ἡ γενική πτώση θὰ ἐκληφθεῖ ὡς *γενική ἀντικειμενική* καὶ θὰ ὑποδηλώνει ποιμαντικά μέτρα ποὺ θὰ σκοπεύουν στὴ διαποίμανση ἀνθρώπων καὶ καταστάσεων ποὺ θὰ δημιουργηθοῦν στὸ ἀμέσως προσεχὲς ἢ ἀπώτερο μέλλον; Ἡ θὰ τὴ θεωρήσουμε ὡς *γενική ὑποκειμενική* καὶ θὰ ἐξυπακουέται ὅτι τὰ μελλούμενα, τὰ μέλλοντα γενέσθαι θὰ μᾶς ὑποβάλλουν ποιμαντικές ἐνέργειες τέτοιες ποὺ θὰ μᾶς ἀναγκάζουν νὰ προσαρμόσουμε τὴν τακτικὴ μας στὶς συνθήκες ποὺ θὰ δημιουργηθοῦν μελλοντικά; Ἢ θὰ ποιμάνουμε ἐμεῖς, τελικά, τὸ μέλλον ἢ θὰ μᾶς ποιμάνει ἕκκεινο; Ὅποιαδήποτε ὁμως ἐκδοχὴ καὶ ἂν ἐπιλέξουμε, τὸ βέβαιο εἶναι ὅτι τὸ μέλλον μᾶς προβληματίζει *ποιμαντικά*.

1. Πρῶτα πρῶτα *κυριολεκτικά*. Τί καὶ πῶς θὰ γίνεῖ στὴν πράξη ἡ *συγκρότηση τῆς Μίας Ποίμνης* ὑπὸ τὸν Ἐνα Ποιμένα; Ὅσο κι ἂν φαντάζει μακρινὸ καὶ ἄπιαστο ὄνειρο, ἐντούτοις ἡ εἰκόνα αὐτὴ μᾶς συνέχει ἐσχολογικά πρὸς τὰ ἐκεῖ πορευόμεστε. Καὶ θὰ πρέπει ἐν τῷ μεταξύ νὰ ἐπιλύσουμε ὅσα προβλήματα παρουσιάζονται καὶ νὰ ὑπερβούμε ὅσα ἐμπόδια μπαίνουν σ' αὐτὸ τὸ δρόμο. Εἴτε αὐτὰ ἐμφανίζονται σὲ μία ὀρθόδοξη τοπικὴ Ἐκκλησία εἴτε στὶς ὀρθόδοξες Ἐκκλησίες μεταξύ τους εἴτε μεταξύ ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν καὶ ἑτεροδόξων, καὶ ὄχι μόνο. Γιατί στὴν μία Ποίμνη καλοῦνται νὰ ἐμφιλοχωρήσουν ὅλοι καὶ μέλη ἄλλων θρησκειῶν, ἰδεολογιῶν, κοσμοθεωρητικῶν καὶ βιοθεωρητικῶν ἐπιλογῶν.

Τὸ ἄνοιγμα, λοιπόν, πρὸς ὅλους εἶναι ἐπιταγὴ ἀποστολῆς: «πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη». Μόνο ποὺ ἡ ἀποστολὴ δὲν ἐκτελεῖται αὐτόματα καὶ στερεοτυπικά. Χρειάζεται νὰ διερωτηθοῦμε γιὰ τὸ «πῶς» θὰ πραγματοποιήσουμε τὸ «πάντως» (παντοιοτρόπως) τοῦ ἀποστόλου Παύλου. Τὸ σημαντικό εἶναι πρὸς τὰ ποῦ θὰ ἔχουμε στραμμένη τὴν προσοχὴ μας καὶ τὸ βλέμμα μας.

2. Κατὰ δεῦτερο λόγο τὸ μέλλον μᾶς ἀπασχολεῖ ποιμαντικά καὶ ὡς πρὸς τὴ δική μας *προσωπικὴ ἔνταξη* σ' αὐτὴν τὴν Ποίμνη καὶ τὴν πρόδοδός μας στὴν ἐν Χριστῷ ζωὴ. Ὁ σχεδιασμὸς τῆς πορείας ἐπὶ προσωπικῆς βίαιας εἶναι ἀπαραίτητος.

Ὅπως συνήθως γιὰ ὅλα τὰ πράγματα βάνουμε κάποιον σχεδίου, κάποιον διάγραμμα πορείας, ἔτσι καὶ ἐδῶ τίποτε δὲν πρέπει νὰ ἀφεθεῖ στὴν τύχη σὲ ὅ,τι ἀφορᾷ τὴ δική μας πρωτοβουλία. Πρὸς τὰ ποῦ ὁμως θ' ἀρμενίσει τελικὰ τὸ σκάφος μας δὲν εἶναι θέμα ἀνέμου, — ὅπου μᾶς πᾶει ὁ ἄνεμος — ἀλλὰ θέμα Πνεύματος, γιατί «τὸ Πνεῦμα ὅπου θέλει πνεῖ». Ἀπὸ ἐμᾶς ἀπαιτεῖται ἐτοιμότητα νὰ διακρίνουμε τὸ θέλημα καὶ τὸ κάλεσμα τοῦ Θεοῦ μὲ τὴ βοήθεια πνευματικῶν ὁδηγῶν καὶ συμπαραστατῶν.

3. Τὸ μέλλον μᾶς ἀφορᾷ ἀκόμα καὶ γιὰ τὸ πῶς θὰ προετοιμαστοῦμε νὰ ὑποδεχτοῦμε καὶ νὰ ἀποδεχτοῦμε ἐνδεχομένως ὅλα αὐτὰ τὰ *καινούργια καὶ θαυμαστά* ποὺ μᾶς ἐπιφυλάσσει καὶ νὰ τὰ ἐνσωματώσουμε καὶ νὰ τὰ ἀφομοιώσουμε ἢ ἀκόμα καὶ νὰ τὰ ἀποβάλουμε, ὅταν αὐτὸ εἶναι ἀναγκαῖο. Χωρὶς νὰ χαρακτηριστοῦμε ὡς «νεοπαθεῖς», παθιάζοντας γιὰ κάθε τι τὸ καινούργιο, ἄς εἴμαστε ἐτοιμοὶ νὰ δοῦμε τὸ νέο καὶ τί πραγματικά τὸ νέο φέρνει καὶ δὲν φαίνεται ἀπλῶς ὡς καινὸ χωρὶς καὶ νὰ εἶναι.

Μὲ αὐτὴν τὴ στάση ταιριάζει καὶ ἡ ἐτοιμότητά μας νὰ ἐγκαταλείψουμε κάθε τι τὸ παλιὸ ὅταν αὐτὸ ἔχει ξεπεραστεῖ καὶ δὲν ὑπάρχει πλέον καμιά ἐλπίδα ὅτι θὰ χρησιμεύσει κάποτε. Ἄλλο μουσειακὸ εἶδος καὶ ἄλλο ἀντικείμενο καθημερινῆς χρήσεως ποὺ μᾶς ὀδηγεῖ καθημερινὰ στὸ αὐριο. Ἡ διάκριση μεταξύ καινοῦ καὶ κενοῦ νοήματος καὶ παρωχημένου θὰ μᾶς ἐξασκεῖ στὶς ἀποφάσεις ποὺ θὰ πρέπει νὰ παίρνομε καὶ τὶς ἐπιλογὲς ποὺ θὰ πρέπει νὰ κάνουμε.

4. Ποιμαντικὴ ὡς πρὸς τὸ μέλλον εἶναι ἀκόμα καὶ ἡ προετοιμασία μας γιὰ τὰ *δύσκολα καὶ τὰ ἐπερχόμενα κακά*. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι τὸ μέλλον μᾶς ἐπιφυλάσσει μεγάλα δεινὰ εἴτε σὲ προσωπικὸ ἐπίπεδο, εἴτε σὲ κοινωνικὸ, οἰκονομικὸ, πολιτικὸ, ὑγείας κ.λπ. Δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ τὰ ἀπαριθμήσουμε. Καθημερινὰ βομβαρδιζόμαστε ἀπὸ συμβαίνοντα κακὰ ἀλλὰ καὶ ἀπὸ μελλούμενα. Βεβαίως ἀπευχόμαστε νὰ συμβοῦν. Χρειάζεται, ὁμως, ἡ ἐτοιμότητά μας ὥστε νὰ μὴ ταραχτοῦμε ὅταν μᾶς βρεῖ τὸ κακό. «Ἦτοιμάσθην καὶ οὐκ ἐταράχθην» μᾶς ὑποδεικνύει ὁ ψαλμωδός. Μ' αὐτὸν τὸν τρόπο εἴμαστε ἐτοιμοὶ νὰ δεχτοῦμε εὐγνωμόνως ὄχι μόνον τὰ

ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΗ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ ΚΑΙ ΕΙΔΙΚΟΤΕΡΑ ΤΟΥ «ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ»*

Τοῦ Πρωτοπρ. κ. ΝΙΚΟΛΑΟΥ Γ. ΣΚΙΑΔΑΡΕΣΗ, Προϊστάμενου Ἱεροῦ Ναοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου Πατρῶν - Διευθυντοῦ τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Λυκείου Πατρῶν

Ἡ ἀξιοποίηση τοῦ ἐλευθέρου χρόνου τῶν τουριστῶν πρέπει ν' ἀποτελεῖ γιὰ τὸν ποιμαντικὸ μας προγραμματισμὸ σταθερὸ σημεῖο ἀναφορᾶς καὶ κρίσιμο ζητούμενο. Εἶναι γνωστὸ ὅτι ὁ λεγόμενος «ἐλεύθερος χρόνος» εἶναι ἡ μεγάλη κατάκτηση τῶν ἐργαζομένων τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀμερικῆς ποὺ ὀλοκληρώθηκε μετὰ τὸν Β' παγκόσμιον πόλεμον καὶ ἐπεκτάθηκε σήμερον σ' ὅλο τὸν κόσμον, ὥστε «κατέστη κοινὸς κληρὸς πάντων τῶν ἀπλῶν πολιτῶν, χρησιμοποιούμενος κυρίως δι' ἀναψυχὴν καὶ ψυχαγωγίαν»¹⁴. Προφανῶς οἱ διακοπὲς καὶ ἡ ὀλιγοήμερη ἀλλαγὴ περιβάλλοντος πλέον εἶναι ἀνάγκη καὶ ὄχι πολυτέλεια. Μ' αὐτὴν τὴν ἔννοια ἡ Ἐκκλησία θεωρεῖ αὐτὴν τὴν ἀνάγκη ὡς προέκταση τῆς Κυριακῆς ἀργίας, ποὺ ἔχει θεῖα τὴν καταγωγὴν καὶ τῶν ἀργιῶν τῶν ἑορτῶν, ὅπου καὶ ὁποῖες ἀπ' αὐτὰς διατηροῦνται. Ὡς ἐκ τούτου καὶ ἐπειδὴ ὁ «ἐλεύθερος χρόνος» δὲν πρέπει νὰ ἀποτελεῖ ἀπλὴ μόνον «ἀπαλλαγὴ» ἀπὸ τὸν καθημερινὸ ρυθμὸ ἐργασίας, ὀφείλει ἡ Ἐκκλησία νὰ βοηθήσῃ τὸν τουρίστα (καὶ φυσικὰ ὄχι μόνον) παρὰλληλα μετὰ τὴν σωματικὴν του ἀνάπαυση νὰ ἐπιδιώκει καὶ τὴν ψυχικὴν του ἀναγέννηση μετὰ τὴν συμμετοχὴν του σὲ λατρευτικὰς εὐ-

καιρίες, μετὰ τὴν μελέτην τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ καὶ βιβλίων ἐποικοδομητικῶν, μετὰ τὴν αὐτοσυγκέντρωση καὶ αὐτομελέτην κ.λπ. Γιατί ὄχι στὰ πλαίσια τοῦ ἐλευθέρου χρόνου νὰ μὴν προωθῆσῃ τὴν ἐπίτευξιν καὶ ἄλλων εὐγενῶν φιλοδοξιῶν, ὅπως ὁ ἀθλητισμὸς, ἡ νηφαλιότερη μελέτη τῆς πολιτικῆς καὶ κοινωνικῆς πραγματικότητος κ.ἄ.;

Μὲ τὴν ἀξιοποίησιν τοῦ «ἐλευθέρου χρόνου» συνδέεται καὶ ἕνας ἄλλος στόχος στὰ πλαίσια μᾶς προγραμματισμένης ποιμαντικῆς προσπάθειας χρήσιμης προσέγγισιν τῶν τουριστῶν, ἐκεῖνος τῆς μελέτης τῆς ἱστορίας τοῦ τόπου ποὺ ἐπισκέπτονται. Πάντοτε ὑπάρχει ὁ κίνδυνος τῆς ἐπιπόλαιης ἐπίσκεψιν ὅσο γίνεται περισσοτέρων χώρων ἢ πόλεων χωρὶς τὴν βαθύτερην μελέτην τῆς ἱστορίας τους, τοῦ πολιτισμοῦ τους, τῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων τους. Ἡ ἐπίσκεψιν ἀγνωστων χώρων ποὺ ἔχουν καὶ κάποια ἱστορία πάντοτε πρέπει νὰ ἀποτελεῖ μὴ ἀξιοποιήσιμη εὐκαιρία γιὰ νέους ὀρίζοντες γνώσης καὶ μόρφωσης. Ἡ Ἐκκλησία ὀφείλει νὰ βοηθήσῃ τοὺς τουρίστες (ὅταν μάλιστα αὐτοὶ ἐπισκέπονται χώρους δικούς της) νὰ γνωρίσουν ἀξίους ποὺ ἴσως ἀγνοοῦν καὶ θὰ ἐπιθυμοῦσαν νὰ γνωρίσουν. Δὲν θὰ πρέ-

* Συνέχεια ἀπὸ τὴν σελ. 235 τοῦ ὑπ' ἀρ. 15 τεύχους.

ἀγαθὰ ἀλλὰ καὶ τὰ λυπηρὰ, ἀφοῦ ἔχουμε τὴν αἴσθησιν ὅτι ὁ Κύριος μᾶς συνοδεύει πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς μας.

5. Μία ἄλλη πτυχὴ τοῦ θέματος ποὺ μᾶς ἀπασχολεῖ εἶναι τὸ πλαίσιο καὶ οἱ δομὲς τοῦ ποιμαντικοῦ ἔργου τὸ ὁποῖο καλούμαστε νὰ ἐπιτελέσουμε στὸ μέλλον. Ὅσο μεγάλη καὶ νὰ εἶναι ἡ ποικιλία τῶν μορφῶν καὶ τοῦ περιβάλλοντος ὅπου ἀσκήθηκε ἡ Ποιμαντικὴ στὸ παρελθόν, τὸ μέλλον μᾶς ἐπιφυλάσσει ἐκπλήξεις καὶ ὡς πρὸς αὐτὸ τὸ πλαίσιο καὶ ὡς πρὸς τὶς μορφές. Ὅπως καὶ ὁ Κύριος ἐμφανιζόταν «ἐν ἑτέρῳ μορφῇ», τὸ ἴδιον καὶ ἡ Ποιμαντικὴ τοῦ μέλλοντος θὰ προσλαμβάνει διάφορες μορφές ἐνῶ στήν οὐσίαν θὰ εἶναι ἡ ἴδια ὡς πρὸς τὶς προθέσεις καὶ τοὺς στόχους της.

6. Τὸ μέλλον μᾶς ἐπιφυλάσσει ἐκπλήξεις ἢ μᾶλλον ἀναμενόμενες ἀλλαγές καὶ ὡς πρὸς τοὺς συνεργούς μας στὰ ἔργα τοῦ Κυρίου. Φυσικὸ ἄλλωστε καθὼς οἱ ἄνθρωποι μεγαλώνουν, πεθαίνουν, ἀποχωρίζονται, διαχωρίζουν τὶς θέσεις τους καὶ

προσανατολίζονται πρὸς ἄλλες κατευθύνσεις. Πολλὰ φορὲς οἱ ἀποχωρήσεις εἶναι ὀδυνηρὰς· ἄλλοτε μᾶς ἀνακουφίζουν καὶ μᾶς λύνουν τὰ χέρια· ἄλλοτε οἱ ἀποχωρισμοὶ μᾶς ρίχνουν σὲ βαρῦτατο πένθος μέχρις ὅτου νέοι συνεργάτες ἐπουλώσουν πληγὰς καὶ τραύματα καὶ μᾶς κάνουν νὰ ἐλπίζουμε καὶ νὰ ἐπιτελοῦμε τὸ ἔργο προθύμως.

Αὐτὴ ἡ διάσταση ποὺ ἐγγίζει προσωπικὰς χορδὰς, καὶ διαπροσωπικὰς σχέσεις εἶναι ἀπὸ τὶς πιὸ εὐαίσθητες καὶ θὰ πρέπει νὰ λαμβάνεται σοβαρὰ ὑπόψη στὸ σχεδιασμὸ τοῦ μέλλοντος καὶ τὶς ἐπιπτώσεις τοῦ μέλλοντος στὸ δικὸν μας παρὸν ποὺ θὰ παίρνει σιγὰ σιγὰ τὴν μορφὴν τοῦ μέλλοντος, τοῦ μέλλοντός μας. Μ' αὐτὸν τὸν τρόπο, οἱ ἀποστάσεις ἀνάμεσα σὲ γενικὰς ὑποκειμενικὰς καὶ ἀντικειμενικὰς, σὲ ποιμαντικὴν τοῦ μέλλοντος καὶ σὲ μέλλον τῆς ποιμαντικῆς μικραίνουν καὶ ὅλοι μας καλούμεθα ν' ἀκολουθήσουμε κατὰ πόδας τὸν Ποιμαίνοντα καὶ ὀδηγοῦντα τὴν Ἐκκλησίαν Του ὡς ποιμὴν Κύριον «πρὸς νομὰς σωτηρίους».

πει να παραθεωρούμε το γεγονός ότι ο τουρισμός αποτελεί μέσο μόρφωσης και γνώσης, βιωματικής μάστιχα, του συγχρόνου ανθρώπου. Έμεις δε οι κληρικοί οφείλομε να αντιληφθούμε ότι «ο έλεύθερος χρόνος» είναι ίσως ή καταλληλότερη στιγμή ιεραποστολικής προσέγγισης του ανθρώπου.

Προς την κατεύθυνση της υπεύθυνης και έγκυρης ενημέρωσης των τουριστών - επισκεπτών μάλιστα μοναστηριακών χώρων, ιερών προσκυνημάτων, ιερών ναών και εκκλησιαστικών μνημείων ή **Έκκλησία πρέπει να κάνει σωστή χρήση των Μ.Μ.Ε. και των οπτικοακουστικών μέσων που μπορεί να διαθέτει.** Έτσι θα έλκύσουμε τον τουρίστα ντόπιο ή ξένο να ευαισθητοποιηθεί, να γνωρίσει και να βιώσει τις εορτές και τα πανηγύρια μας, τα έλληνορθόδοξα ήθη και έθιμα και όλα τα άλλα εκείνα σπουδαία στοιχεία που συναπαρτίζουν την παράδοσή μας και εκφράζουν τον Έλληνορθόδοξο πολιτισμό μας, μέσα απ' τον οποίο προκύπτει ή ισορροπία και το μέτρο, στοιχεία που έχει ανάγκη ο σημερινός άνθρωπος και μάλιστα ο τουρίστας, ο οποίος όταν επισκέπτεται ξένα μέρη απειλείται από τον πειρασμό της φυσιολατρείας, δηλαδή να προσκυνά και να λατρεύει «την κτίσιν παρά τον κτίσαντα».

Ένας άλλος ποιμαντικός στόχος της Έκκλησίας μας αναφέρεται στη **φροντίδα** της όχι μόνο για τους τουρίστες που έρχονται αλλά και **γι' αυτούς που φεύγουν.** Οφείλει στο βαθμό που αυτό είναι έφικτο και στα πλαίσια συνεργασίας με την οικογένεια να προετοιμάσει πνευματικά και να θωρακίσει ψυχικά τα μέλη εκείνα (μάλιστα τα νεαρά) της οικογένειας που πρόκειται να εγκαταλείψουν για λίγο ή πολύ την οικογενειακή τους έστία, ώστε και στους ποικίλους πειρασμούς ν' αντισταθούν, αλλά και την Έλληνορθόδοξη μαρτυρία να δώσουν εκεί που θα πάνε.

Τέλος, επιθυμώ να κλείσω το δεύτερο αυτό μέρος έπισημαίνοντας ένα ακόμη - κορυφαίο κατά την άποψή μου - ποιμαντικό στόχο της Έκκλησίας μας. Είναι ο **Απόδημος Έλληνισμός**, όταν έρχεται εδώ στην πατρίδα του, στη γή των πατέρων του, για να «φιλοξενηθεί» λίγο ή πολύ. Η ποιμαντική ευαισθησία της Έκκλησίας μας οφείλει να είναι έντυπωσιακή μέσα απ' την άμεριστη, άπροϋπόθετη και χωρίς ύπολογισμούς συμπαρατάση και φροντίδα της για την όποια δυνατή έξυπνέτηση της ζητηθεί. Κι αν δεν μπορεί να ανταποκριθεί πλήρως, τουλάχιστον να μη απογοητεύσει με την ένδεχόμενη άστοχη συμπεριφορά της.

* * *

Γ'. Περνώντας στο τρίτο σημείο θα αναφερθούμε πολύ έπιγραμματικά χωρίς να έπιμείνουμε σε βαθύτερη και έκτενέστερη ανάλυση στην «**πρόκληση**» - και

«πρόκληση» για μās - **του τοπικού «θρησκευτικού τουρισμού»** με σταθερό σημείο αναφοράς το κυρίαρχο σύμβολο της πόλης μας, **τον ιερό Ναό του Πολιούχου μας.**

Συναισθανόμενοι την ευθύνη μας διακονούντες στον ιερό Ναό του Πολιούχου μας αντιλαμβανόμαστε και το χρέος μας για όλους εκείνους ντόπιους ή ξένους που προσέρχονται από μακριά «κοπιώντες και πεφορτισμένοι» (Ματθ. 11,28) είτε για να προσκυνήσουν την Τιμία Κάρα, τον Σταυρό και τον Τάφο του Άποστόλου Άνδρέου, είτε για να άποθαυμάσουν τον περικαλλή μας ιερό Ναό, δημιούργημα και καύχημα του λαού μας και ειδικότερα των άπανταχού Πατριών και Άχαιών.

Με την πεποίθηση ότι ή Όρθόδοξη Έκκλησία μας και ή παράδοσή της «μένουσα εν έαυτή τα πάντα καινίζει» και εκτιμώντας το τουριστικό φαινόμενο και δὴ τον θρησκευτικό τουρισμό ούτε ως ευλογία ούτε όμως και ως κατάρα αλλά σαν μιá «πρόκληση» και «πρόσκληση», όπως είπαμε, σαν μιá δυνατότητα και ευκαιρία ιεραποστολικής και έθνικής δράσης φρονώ ότι, με την χάρη του Θεού και διá των πρεσβειών του Άγίου Άποστόλου Άνδρέου και των ευχών και ευλογιών του Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου μας, σε συνεργασία δε και με όλους τους φορείς της πόλης και του Νομού μας, προφανώς και με τον Ε.Ο.Τ., θα άποδυσθούμε σε μιá έργώδη και μελετημένη προσπάθεια ποιμαντικής προσέγγισης και όρθόδοξης αντιμετώπισης του θρησκευτικού τουρισμού, που έχει ως «σημείο» διέλευσής του τους ιερούς Ναούς (παλαιά και νέο) του Πολιούχου μας. Προς την κατεύθυνση, λοιπόν, αυτή προσανατολιζόμαστε να εργασθούμε κατ' άρχην με βάση τον παρακάτω άπλο ποιμαντικό προγραμματισμό:

1. Προκειμένου να πλησιάσουμε τους επισκέπτες μας και να επιτύχουμε μιá πρώτη έπικοινωνία μαζί τους σε συνεργασία βεβαίως και με τους ξεναγούς, που συνήθως τους συνοδεύουν, **θα τους προσφέρουμε χαμόγελο και αγάπη, ευγένεια και ανθρωπιά, άμεσότητα και ζεστασιά**, μαζί με λίγα μεστá λόγια ενημέρωσης για τον Άπόστολο Άνδρέα, για τον τόπο του μαρτυρίου του, για τους ιερούς Ναούς που εκτίσθησαν προς τιμήν του, για την πόλη και την περιοχή μας. Αυτό το έργο θα το αναλάβουν έθελοντικά και εκ περιτροπής νέοι συμπολίτες έπιστήμονες που γνωρίζουν και ξένες γλώσσες και κυρίως την άγγλική και οι όποιοι μās πλαισιώνουν στην ευρύτερη ποιμαντική μας προσπάθεια.

(Συνεχίζεται)

14. Βλ. Ευθυμίου Κ. Στύλιου, επισκόπου Άχελώου, ΤΟ ΣΥΓΧΡΟΝΟ ΑΣΤΙΚΟΝ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ, ΩΣ ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΟΝ ΠΡΟΒΛΗΜΑ (Μελέτη ποιμαντικής Κοινωνιολογίας), Άθήνα 1980, σελ. 91-92.

ΝΑΡΚΩΤΙΚΑ: ΤΟ ΜΕΓΑΛΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΗΣ ΕΠΟΧΗΣ ΜΑΣ*

Τοῦ Πρεσβ. π. Γερασίμου Ζαμπέλη

Ὁ ἀγώνας αὐτὸς εἶναι —σίγουρα— δύσκολος. Ἐχει ὅμως περιεχόμενο καὶ οὐσία. Δὲν εἶναι στεγνὸς ὄραμάτων. Οὔτε στερεῖται ἀξιολογικῆς βαρύτητος καὶ ἠθικοῦ περιεχομένου. Εἶναι τίμιος καὶ ἀληθινὸς νεανικὸς ἀγώνας, ἐμπλουτισμένος μὲ τὴν δροσιὰ τῆς μεταφυσικῆς ἀγωνίας καὶ τῆς πνευματικῆς καθαρότητος. Μὲ τὴν γλυκύτητα τοῦ πόθου καὶ τοῦ πόνου γιὰ τὴν σωματικὴ ὑγεία καὶ τὴν γενικότερη εὐεξία.

Προσφέρει τὴν βαθιὰ αἴσθηση, ποὺ σιγὰ - σιγὰ μεταποιεῖται σὲ λυτρωτικὴ δύναμη, πὼς πέρα ἀπὸ τὰ ἐπικίνδυνα καὶ φθοροποιὰ, τὰ διχαστικὰ καὶ διαλυτικὰ ἀναχώματα τοῦ καθημερινοῦ Γολγοθᾶ τῆς ζωῆς, ὑπάρχει ἡ Ἀνάσταση. Πρότυπο ζωῆς καὶ ἐλευθερίας γίνεται καὶ παραμένει ὁ Θεάνθρωπος.

«Δὲν ἀρκεῖ», παρατηρεῖ εὐστοχα ὁ Μητροπολίτης Δημητριάδος [τώρα Ἀρχιεπίσκοπος] κ. Χριστόδουλος, «νὰ κλαῖμε καὶ νὰ θρηνοῦμε πάνω στὰ ἐρείπια, ὅταν μάλιστα τὰ δάκρυά μας εἶναι κροκοδείλια. Ἡ πρότασή μας εἶναι ἡ ἄμεση ἀντιμετώπιση τῶν πνευματικῶν ἀναγκῶν τῶν νέων μας, δηλ. ἡ ὑπέρβαση τῆς μοναξιάς καὶ τῆς ἀδιαφορίας, τοῦ καταναλωτικοῦ πνεύματος τῆς ἐποχῆς μας, ποὺ ὅλα τὰ δραχμοποιεῖ, ἀκόμη καὶ τὴν οἰκογενειακὴ θαλπωρὴ καὶ στοργή. Προτείνουμε νὰ ξανακτίσουμε στίς καρδιὲς τῶν νέων ἀνθρώπων τὰ διωγμένα ἰδανικά, τὴν κοινωνικότητα, τὴν ἀγάπη, τὴ στοργή, τὴν ἀδελφοσύνη, τὴν ἀσκήση, τὴν ταπεινώση, τὴν πίστη, τὴ δικαιοσύνη, τὴ φιλία. Τὰ ἰδανικά ποὺ ἀλόγιστα γκρεμίσαμε, χωρὶς κἂν νὰ σκεφθοῦμε μὲ τί θὰ μπορούσαμε νὰ τὰ ἀντικαταστήσουμε. Προτείνουμε νὰ δώσουμε ἐκ νέου στὰ παιδιὰ μας τὸ χαμένο νόημα τῆς ζωῆς, νὰ τοὺς ἐμπνεύσουμε αἰσιοδοξία καὶ ἐλπίδα γιὰ τὴ ζωὴ, νὰ τοὺς δεῖξουμε τοὺς ἀνοιχτοὺς τῆς ὀρίζοντες. Πρέπει νὰ δώσουμε στὰ παιδιὰ μας πάλι ἓνα ὄραμα ζωῆς, νὰ τὰ θωρακίσουμε σωστά, νὰ ἀναστήσουμε τὶς νεκρωμένες τῶν ἐλπίδες, νὰ σαρκώσουμε τὰ ὄνειρά των, νὰ τοὺς χαρίσουμε ὅ,τι τοὺς ἀφαιρέσαμε, ὅ,τι τοὺς στέρησαμε. Ἡ Ἐκκλησία σ' αὐτὸ προσφέρει πολλά. Τὴν πίστη, τὴν ἐλπίδα, τὴν ἀγάπη. Τὴν πνευματικὴ ἐνίσχυση, τὴν ἠθικὴ θωράκιση ἀπέναντι στίς δυνάμεις τοῦ κακοῦ. Μπορεῖ νὰ προσφέρει καὶ ἄλλα ἀκόμη, τὴν ἀποφυγὴ τοῦ ἐγκωκεντρισμοῦ καὶ τοῦ ἀτομισμού, τὴν ἀπέλαση τῆς συμφεροντολογίας, τὸ ἀγκάλιασμα τοῦ ἄλλου. Ὅμως γιὰ νὰ γίνουν αὐτὰ χρειάζεται τομὴ στίς κοινωνικὲς μας δομές».

Καὶ ὅταν ἀκόμη ὁ θάνατος ἀρχίζει τὸ φοβερὸ ψαλλίδισμα στὴ ζωὴ καὶ τὸ δηλητήριο τῶν ναρκωτικῶν ἀπλώνεται στίς νεανικὲς φλέβες, ἡ Ἐκκλησία μας μὲ τὸ πνευματικὸ ὄπλοστάσιο τῆς μυστηριακῆς καὶ λειτουργικῆς τῆς ἀγωγῆς στέλνει τὸν ζωντανὸ Χριστὸ νὰ διαποτίσει μὲ τὴν δική Του ζωὴ τὰ νεκρωμένα νεανικὰ σώματα. Εἶναι ἀποκαλυπτικὸς ὁ λόγος τοῦ γνωστοῦ συνθέτη Σταμάτη Σπανουδάκη:

«Πίστεψα καὶ αὐτόματα ἄλλαξε ἡ ζωὴ μου. Σταμάτησα τὰ ναρκωτικά... ἔδωσα τὸν ἑαυτό μου στὸν Ἰησοῦ. Πιστεύω ὅτι κανένα κοινωνικὸ ἢ πολιτικὸ ἢ καὶ θρησκευτικὸ ἀκόμη σύστημα δὲν μπορεῖ νὰ φθάσει στὴ ρίζα τοῦ κακοῦ, δηλ. στὴν καρδιὰ τοῦ σημερινοῦ ἀνθρώπου. Ἐκεῖ στὴν καρδιὰ μας εἶναι ὁ τόπος τοῦ Ἰησοῦ ἢ τοῦ σατανᾶ».

* * *

Δὲν ἔχουμε τὴν ψευδαίσθηση ὅτι, μὲ τὴν σημερινὴ μας παρέμβαση στὸ κοινωνικὸ σῶμα τῆς περιοχῆς αὐτῆς, ἀγγίξαμε ὀλόπλευρα τὸ πελώριο καὶ τόσο βασανιστικὸ αὐτὸ θέμα - δράμα. Προβληματισμοὺς ἀγωνίας καὶ ἐλπίδος καταθέσαμε μὲ τὴν βεβαιότητα, πὼς ὑπάρχει λύση στὸ πρόβλημα. Μεταφέραμε, μὲ τὸν ἀπλὸ καὶ ἄτεχνο λόγο μας, τὴν προσωπικὴ μας ἀγωνία, γιὰ τὸ ἀσύντακτο δρασκελισμὸ τοῦ θανάτου μέσα στὴν νεανικὴ μας κοινότητα. Καὶ καταθέσαμε τὴν εὐλογημένη ἐλπίδα, ποὺ ἀνθισμένη ὑπάρχει πέρα ἀπὸ τὰ ψυχικὰ καὶ σωματικὰ ἐρείπια.

Ἡ ἀνθρώπινη αἱμορραγία σίγουρα θὰ θεραπευτεῖ. Τὰ νεῦρα ἀντοχῆς θὰ λειτουργήσουν δυναμικά. Ἡ κοινωνία θὰ ξανάβρει τὸ χαμένο τῆς πρόσωπο καὶ ὁ ἄνθρωπος τὴν ταυτότητά του.

Ἀρκεῖ νὰ πλησιάσουμε ὅλοι τὸν ἀλάνθαστο ἀξονικὸ τομογράφο, γιὰ νὰ μᾶς ἀποκαλύψει μὲ ἀκρίβεια τὴν ἀσθένεια καὶ νὰ προτείνει τὴν δέουσα λύση. Ναι, ἀδελφοί μου!

Νὰ πλησιάσουμε ἀληθινὰ τὴν «κιβωτὸ» τῆς σωτηρίας μας, τὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία, γιὰ νὰ βροῦμε τὴν χαμένη, στὴν πολυκύμαντὴ ἐρημιὰ τῆς ὑλοζωίας, ἐλευθερία μας. Γιὰ νὰ ζήσουμε ἀνθρώπινα μὲ τὴν χάρη καὶ τὴν λυτρωτικὴ πνοὴ τοῦ Θεανθρώπου.

Ἐξάλλου, ὅπως ἐπισημαίνει μία κορυφαία πνευματικὴ συνείδηση τῆς Ὁρθοδοξίας, ὁ ἱερός Γρηγόριος ὁ Θεολόγος, μία εἶναι ἡ ἀληθινὴ καὶ ἀμάραντὴ ζωὴ. Ἐκεῖνὴ ποὺ εἶναι σταθερὰ στραμμένη σ' Ἐκεῖνον. «Μία ζωὴ», τονίζει, «πρὸς τὴν Ζωὴν βλέπει» (Ε.Π. 35, 1041).

(Τέλος)

* Συνέχεια ἀπὸ τὴ σελ. 236 τοῦ ὑπ' ἀρ. 15 τεύχους.

Η ΑΚΟΣΜΙΑ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ

Ἑρμηνευτικὸ σχόλιο στὸ Ἰωάν. 1,10¹

Τοῦ κ. Κωνσταντίνου Π. Παπαθανασίου, θεολόγου

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ζοῦμε σ' ἓνα διαρκῶς μεταβαλλόμενο κόσμο. Ἡ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων, τὸ φυσικὸ περιβάλλον, ἀκόμη καὶ τὸ σύμπαν, δὲ μᾶς ἀφήνουν τὴ στυφὴ αἴσθησι τοῦ ἀκινήτου². Γι' αὐτὸ τὸ λόγο, εἶναι δυνατὸ νὰ περιγράψουμε τὸν κόσμο πὺ συνεχῶς ἀλλάζει, καὶ στὸν ὁποῖο κατοικοῦμε, μὲ ποικίλα καὶ ιδιαίτερα γνωρίσματα καὶ προσδιοριστικὲς ιδιότητες. Χαρακτηριστικὲς ἔννοιες πὺ χρησιμοποιοῦνται εὐρύτατα γιὰ τὸν κόσμο μας εἶναι ἡ μετα - νεωτερικότητα, ἡ ὀλιστικότητα, ἡ παγκοσμιότητα³ κ.ἄ. Ἡ τελευταία, πὺ ἀναφέρεται κι ὡς παγκοσμιοποίηση, ἐκφράζει — ἀνάμεσα στὰ ἄλλα — ἀφενὸς «τὴν συνεχῶς αὐξανόμενη ἀλληλεπίδραση καὶ σχέση ὄλων τῶν κοινωνιῶν στὸν πλανήτη», ἀφετέρου «τὴν ἀνάπτυξη τῆς γενικῆς συνείδησης ὅτι ὁ κόσμος σήμερα εἶναι καὶ λειτουργεῖ ὡς ἐνιαῖος τόπος»⁴.

Μέσα σὲ τὴν κόσμο, λοιπόν, ζοῦμε; Ἐνα παντοτινὸ ἐρώτημα γιὰ τὸ ὁποῖο κάθε ἄνθρωπος σὲ κάθε ἐποχὴ εἶναι σὲ θέση νὰ δώσει τὴ δική του προσωπικὴ ἀπάντηση. Καὶ σ' αὐτὸ τὸ ἐρώτημα, πῆρε θέση κι «ὁ τῆς βροντῆς υἱός, ὁ ἀγαπητὸς τοῦ Χριστοῦ, ὁ στυλὸς τῶν κατὰ τὴν οἰκουμένην Ἐκκλησιῶν, ...ὁ κατακλιθεὶς ἐπὶ τὸ στήθος τὸ Δεσποτικὸν μετὰ παρρησίας πολλῆς»⁵, ὁ ἅγιος ἀπόστολος καὶ εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης. Καὶ ἔδωσε τὴ δική του μαρτυρία, πὺ εἶναι ἡ ἔκφραση τοῦ βιώματος τῆς Ἐκκλησίας, ἀπήχησι τῆς πίστεως τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ⁶.

Στὸ Δ' Εὐαγγέλιο, πὺ ἀπὸ τὸ 2ο κιόλας μ.Χ. αἰῶνα ἀποδίδεται ὡς ἔργο δικό του, καθὼς καὶ στὴν ὑπόλοιπη Ἰωάννεια Γραμματεία (καθολικὲς Ἐπιστολὲς καὶ Ἀποκάλυψη), ἡ λέξι κόσμος ἐμφανίζεται 105 φορὲς (78 στὸ κατὰ Ἰωάννη, 24 στὶς τρεῖς Ἐπιστολὲς καὶ 3 στὴν Ἀποκάλυψη)⁷, δηλαδὴ περισσότερο ἀπὸ τὶς μισὲς ἀναφορὲς ὀλόκληρης τῆς Κ.Δ. Κατ' ἔξοχὴν γιὰ τὸ Ἰωάνναιο εὐαγγέλιο λέγεται ὅτι «εἰς οὐδὲν ἄλλο βιβλίον τῆς Γραφῆς ἡ ἔννοια «κόσμος» ἀποβαίνει τόσον κεντρικὴ διὰ τὴν θεολογικὴν σκέψιν τοῦ συγγραφέως ὅσον παρ' Ἰωάννη»⁸.

Ὅπως ἀντιλαμβάνεσθε, τὸ θέμα γιὰ τὴν ἐν-

νοια τοῦ κόσμου καὶ γιὰ τὴν πολλαπλότητα τῶν σημασιολογικῶν του ἀποχρώσεων στὸ Δ' Εὐαγγέλιο λαμβάνει μεγάλες διαστάσεις⁹, τὶς ὁποῖες δὲν προτιθέμεθα νὰ ἀναπτύξουμε στὴν παρούσα σύντομη εἰσήγησι. Θὰ ἀσχοληθοῦμε μόνο μὲ τὸ σχολιασμὸ τοῦ στίχου 10 τοῦ πρώτου κεφαλαίου, καὶ στὴ συνέχεια θὰ προσπαθήσουμε νὰ δώσουμε κάποιες προεκτάσεις στὴν ἔννοια τοῦ κόσμου ὡς αὐτονομημένης ὄντοτητας ἀπὸ τὴ θεανθρώπινη κοινωνία, δηλαδὴ ὡς ἀκοσμίας μέσα στὴν ὁμορφὴ θεϊκὴ δημιουργία.

ΜΕΡΟΣ Α'

ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΟΥ ΙΩΑΝ. 1,10

Μὲ τὴν πρώτη φράσι τοῦ Εὐαγγελίου «ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος...» μᾶς ἀνάγει ὁ ἱερός συγγραφέας στὴν αἰωνιότητα καὶ τὸν ἀπόλυτο χῶρο τοῦ Θεοῦ¹⁰. Πρόκειται γιὰ τὴν περὶ Χριστοῦ ὡς Λόγου διδασκαλία τοῦ Ἰωάννη, ἡ ὁποία ξεκινᾷ ἀπὸ τὴ σφαίρα τῆς θείας ζωῆς καὶ προχωρᾷ στὴν ἐνανθρώπησι τοῦ Υἱοῦ καὶ τὴν ἀμεσότερη ἐπέμβασι τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ στὴν ἱστορία τοῦ κόσμου. Μποροῦμε νὰ πούμε ὅτι οἱ 18 αὐτοὶ στίχοι τοῦ Προλόγου ἔχουν γραφεῖ ὄχι μόνο γιὰ νὰ μᾶς εἰσαγάγουν στὸ Δ' Εὐαγγέλιο, πὺ ἀποκαλέστηκε νωρίτατα καὶ «πνευματικὸ»¹¹, ἀλλὰ καὶ γιὰ νὰ συνοψίσουν ὀλόκληρο τὸ Ἰωάνναιο εὐαγγελικὸ κείμενο.

Ὁ Λόγος, λοιπόν, «ἐν τῷ κόσμῳ ἦν, καὶ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ ὁ κόσμος αὐτὸν οὐκ ἔγνω» (1,10). Ἡ πρώτη παρατήρησι ἐπὶ τοῦ στίχου εἶναι ἡ ἐπανάληψι τῆς λέξεως «κόσμος» καὶ στὰ τρία ἡμιστίχια. Ἡ κοινὴ χρῆσι τῆς, ὁμως, δὲν ἰσοδυναμεῖ καὶ μὲ κοινὴ σημασία, ἀλλὰ αὐτὴ ποικίλει κάθε φορά¹². Ὁ συγγραφέας, λοιπόν, ἀναφέρεται στὴ κατάστασι, τὴν ιδιότητα καὶ τὴ σχέση τοῦ Λόγου μὲ ὅ,τι ὁ πρώτος ὀνομάζει «κόσμο».

α. **Ἡμιστίχιο 1,10b.** Ἄς ξεκινήσουμε μὲ τὸ σχολιασμὸ τοῦ δευτέρου ἡμιστίχου: «**Καὶ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ ἐγένετο**». Χωρὶς ιδιαίτερη προσ-

πάθεια ή σκέψη μας οδηγείται στη μετοχή του Λόγου κατά την άγιοτριαδική δημιουργία του σύμπαντος. Έξάλλου, στους στίχους που προηγούνται βλέπουμε ότι «πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν ὃ γέγονεν» (1,3). Αὐτὴ τὴ θεμελιώδη δημιουργικὴ ιδιότητα τοῦ Υἱοῦ τὴν παρατηροῦμε σ' ὁλόκληρη τὴν Ἀγία Γραφή¹³. Ὁ ἀπόστολος Παῦλος πολὺ παραστατικὰ γράφει: «Ὅτι ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη τὰ πάντα, τὰ ἐν οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, τὰ ὄρατα καὶ τὰ ἀόρατα, εἴτε θρόνοι, εἴτε κυριότητες εἴτε ἀρχαὶ εἴτε ἐξουσίαι· τὰ πάντα δι' αὐτοῦ καὶ εἰς αὐτὸν ἐκτίσται» (Κολ. 1,16 κ.ά.).

Τὸ ἐρώτημα ποῦ τίθεται εἶναι τὸ ἐξῆς: Ὁ στίχος «καὶ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ ἐγένετο» (1,10b) ἀποτελεῖ μιὰ ἀπλὴ ἐπανάληψη τοῦ στ. 1,3; Μὲ ἄλλα λόγια «ὁ κόσμος» (1,10b) εἶναι τὰ «πάντα» (1,3); Ὅχι ἀκριβῶς· δὲν εἶναι ἀπλὰ τὸ συνολικὸ ἄθροισμα τῆς δημιουργίας τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ Λόγου. Δηλαδή, δὲν εἶναι μόνον ἡ πνευματικὴ καὶ ὑλικὴ κτίση, τὰ ὄρατα καὶ τὰ ἀόρατα, ἀλλὰ ὁ καλὰ ὁργανωμένος καὶ μὲ τάξη λειτουργῶν κόσμος¹⁴. Εἶναι ὁλόκληρο τὸ σύμπαν, ἡ συνολικὴ κτίση, ποῦ προήλθε ἀπὸ τὸ λόγο τοῦ Θεοῦ, «τὰ πάντα, ὅσα ἐποίησεν ὁ Θεός», καὶ ἦταν «καλὰ λίαν» (Γεν. 1,31). Λόγω λοιπὸν τῆς ὑπάρχουσας τάξης καὶ ἀρμονίας στὸ σύμπαν, αὐτὸ ἀποκαλεῖται κόσμος¹⁵. Κόσμος εἶναι ἡ εὐκοσμη δημιουργία, ἡ καλῶς διευθετημένη ὑλικὴ καὶ πνευματικὴ φύση, ἡ εὐτακτὴ κτίση¹⁶.

(Συνεχίζεται)

1. Τὰ βασικὰ σημεῖα τῆς παρούσας εἰσήγησης παρουσιάστηκαν στὸ Δ' Θεολογικὸ Συνέδριο Μεταπτυχιακῶν Φοιτητῶν ποῦ πραγματοποιήθηκε στὸ Βόλο (17-29 Ἰουνίου 1998) ὑπὸ τὴν αἰγίδα τοῦ Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος κ. Χριστοδούλου. Τὸ γενικὸ θέμα τοῦ Συνεδρίου ἦταν «Ἡ ἀποστολὴ τῆς Ἐκκλησίας στὸ σύγχρονο κόσμο».

2. Πρβλ. τὴ συνέντευξη ἀπὸ τὴ Μαρίκα Ἀρβανιτοπούλου τοῦ Χρήστου Γιανναρά, «Ζοῦμε τὴν τραγικὴ καὶ ἀδιέξοδη κρίση ὅλων τῶν θεομῶν», στὴν ἐφημ. Τύπος τῆς Κυριακῆς (28.6.1998, στὸ ἐνθετο «Πολιτισμός»), σσ. 4-5.

3. Τὸ γεγονὸς ὅτι ζοῦμε «τώρα στὸν αἰῶνα τῆς παγκοσμιοποίησης καὶ τῆς μετα-νεωτερικότητας, τῆς μεταβιομηχανικῆς ἐποχῆς καὶ τῆς ψηφιακῆς πληροφορίας» τονίζει ἰδιαίτερα ὁ Μακ. Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν κ. Χριστοδούλος, «Λόγος Ἐπιβατήριος», στὸ περ. Ἐκκλησία, ἔτος ΟΕ' (1998), ἀριθ. 10, σελ. 382· καὶ Ἀνάτυπο (Ἀθήναι 1998), σελ. 8. Βλ. ἐπίσης: Χριστοδούλου (Μητροπ. Δημητριάδος, νῦν Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν), «Ἡ Ὁρθόδοξη μισροστὰ στὴ νέα χιλιετία», στὴν ἐφημ. Τὸ Βῆμα (11.1.1998), σελ. 17 (Α17). Ἀναδημοσίευση στὸ περ. Ὁρθόδοξος Κήρυξ, τεύχ. 114-115 (1998), σσ. 5-6.

4. Νίκου Κοκοσαλάκη, «Παγκοσμιοποίηση», στὴν Ἐκπαιδευτικὴ Ἑλληνικὴ Ἐγκυκλοπαίδεια, τόμ. 22, «Φιλοσοφία καὶ κοινωνικὲς ἐπιστῆμες» (Ἀθήναι: Ἐκδοτικὴ Ἀθηνῶν, 1997), σελ. 322.

5. Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, Ὑπόμνημα εἰς τὸν ἅγιον Ἰωάννην τὸν Ἀπόστολον καὶ Εὐαγγελιστὴν, Ὁμιλία Α', α' Migne, P.G., τόμ. 59, στ. 25.

6. Πρβλ. τὴν εἰσαγωγὴν στὸ κατὰ Ἰωάννην εὐαγγέλιον τῆς ἐκδόσεως: Ἡ Ἀγία Γραφή (Παλαιὰ καὶ Καινὴ Διαθήκη), Μετάφραση ἀπὸ τὰ πρωτότυπα κείμενα (Ἀθήναι: Ἑλληνικὴ Βιβλικὴ Ἑταιρεία, 1997), σελ. 127.

7. C. H. Bruder, Ταμείον τῆς Ἁγίας Γραφῆς. Καινὴ Διαθήκη, Α - Ω, Α' ἐκδοσις ἐν Ἑλλάδι, ἐπιμ. Ἰωάννου Κ. Διώτη (προτοπρροσβ.), (Ἀθήναι: Ἐκδ. «Ὁφελίμου βιβλίου», 1978), σσ. 503-504. Erasmus Schmidt, Ταμείον, ἦτοι εὐρετήριο τῶν λέξεων τῆς Καινῆς Διαθήκης, κατ' ἐπιτομὴν τῆς ἐκδόσεως τοῦ E. Schmidt ὑπὸ W. Greenfield (Ἐν Ἀθήναις: Ἐκδ. Ἀλ. & Ε. Παπαδημητρίου, [1947], 1990), σσ. 149-150.

8. Σάββα Χ. Ἀγουρίδου, Ὁ εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης, εἰσαγωγικὰ - ἐξηγητικὰ καὶ θεολογικὰ μελετήματα εἰς τὸ Δ' Εὐαγγέλιον (Ἀθήναι: ἐκδ. Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, 1984), σελ. 157.

9. Βλ. Hermann Sasse, «Κόσμος», στὸ Theological Dictionary of the New Testament, edit. by Gerhard Kittel, vol. III (Grand Rapids: Wm. B. Eerdmans Publ. Comp., [1966] 1993), σσ. 868-95.

10. Βλ. Βασιλείου Γ. Τσάκωνα, Ἡ χριστολογία τοῦ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίου, στὴ σειρά: «Σπουδαὶ εἰς τὴν θεολογίαν τοῦ Ἰωάννου, 2» (Ἀθήναι: χ.ἔ., 1984), σελ. 22, ὑποσ. 4.

11. Τὸν χαρακτηρισμὸ προσοδίδει ὁ Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς σύμφωνα μὲ τὴ μαρτυρία τοῦ Εὐσεβίου Καισαρείας, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, VI, 14, 5-10. Migne, P.G. τόμ. 20, στ. 532. ΒΕΠΕΣ, τόμ. 19 (1959), σελ. 360, 15-18: «Τὸν μέντοι Ἰωάννην ἔσχατον, συνιδόντα ὅτι τὰ σωματικὰ ἐν τοῖς εὐαγγελίοις δεδήλωται, προτραπέντα ὑπὸ τῶν γνωρίμων, Πνεύματι θεοφορηθέντα πνευματικῶν ποιῆσαι εὐαγγέλιον».

12. Πρβλ. J. H. Bernard, A critical and exegetical commentary on the Gospel of John, στὴ σειρά: «International Critical Commentary» (Edinburgh, 1928), σελ. 14.

13. Βλ. David A. S. Fergusson, The Cosmos and the Creator. An introduction to the Theology of Creation (London: SPCK, 1998), σελ. 18 ἐξ.

14. Βλ. C. K. Barrett, The Gospel according to St. John. An introduction with commentary and notes on the greek text, second edition (Philadelphia: The Westminster Press, [1995], 1978), σελ. 162.

15. Βλ. Γεωργίου Ἀ. Γαλιτή, «“Ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου” (Ἰω. 12,31. 14,30. 16,11)», στὸ περ. Δελτίο Βιβλικῶν Μελετῶν, τόμ. 4 (1976), τεύχ. 1, σελ. 60.

16. Βλ. Γεωργίου Δ. Μπαμπινιώτη, Λεξικὸ τῆς Νέας Ἑλληνικῆς Γλώσσας μὲ σχόλια γιὰ τὴ σωστὴ χρῆση τῶν λέξεων (Ἀθήναι: Κέντρο Λεξικολογίας, 1998), σελ. 942. Ἰωάννη Σταματάκου, Λεξικὸν Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Γλώσσας (Ἀθήναι, 1972), σελ. 545. Σὲ ἀμφοτέρωτα τὰ λεξικὰ ἀπαντᾶ καὶ ἐτυμολογία τῆς λέξεως.

**Γιὰ πληροφορίες καὶ παραγγελίες βιβλίων
ἀπευθύνεσθε:**

Ἀποστολικὴ Διακονία, Ἰασιῶ 1 – 115 21 Ἀθήναι.
Τηλ. (01) 72 28 008.

Fax (01) 72 38 149 (Κεντρικὴ διάθεση).

Βιβλιοπωλεῖα:

Δραγατσανίου 2 (πλ. Κλαυθμώνος) Ἀθήναι.

Τηλ. (01) 33 10 977, 32 28 637 (καὶ Fax).

Ἐθν. Ἀμύνης 9α καὶ Σομισηκὴ – Θεσ/νίκη.

Τηλ. (031) 275 126. Fax 278 559.

ΡΑΔΙΟΦΩΝΙΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ*

Τού κ. ΔΗΜ. ΦΕΡΟΥΣΗ

Όπως ή «δημοκρατία» με την κλασική σημασία της λέξης είναι ένα καθημερινό, όδυνηρό γίνεσθαι, έτσι και ό «πολιτισμός» εκφράζει στο χρονοχώρο της Ιστορίας μία συνισταμένη άξιων, ιδεών, έθίμων, λόγων, νοοτροπιών, που διαλεκτικά συνυπάρχουν και διέπουν ή καθορίζουν μία κοινωνία, σε κάποια ιστορική φάση της.

Όστόσο, παρά τó μεταβαλλόμενο χαρακτήρα και τών δύο αυτών πραγματικοτήτων, χρειάζεται πότε-πότε, ένεκα τών άναγκών της επικοινωνίας, να δίδεται και κάποιος όρισμός προς μεγαλύτερη κατανόηση της μορφής και τού περιεχομένου τους.

Έτσι, για την παρουσίαση σήμερα της ένότητας «Τό Ραδιόφωνο είναι Πολιτισμός», θα άρκεσθούμε να πούμε, ότι οί άνθρωπολόγοι συμφωνούν πως «πολιτισμός είναι τρόπος ζωής ενός όρισμένου λαού που συμβιώνει στο ίδιο μέρος. Και ότι ό πολιτισμός αυτός εκδηλώνεται στις τέχνες, στο κοινωνικό σύστημα, στα έθιμα, στις συνήθειες, στη θρησκεία, στους θεσμούς, στην παράδοση, δημιουργώντας ένα πλούσιο πλέγμα από σχέσεις και δεσμούς στα άτομα, στις κοινότητες και στα έθνη».

Ό πολιτισμός μάλιστα για ιστορικούς λαούς, όπως οί Έλληνες, είναι τó βασικό όραμα της ιδεολογίας και τού νοήματος ζωής.

Αυτό σημαίνει ότι ό πολιτισμός είναι κάτι πάρα πάνω από «κουλτούρα», από παιδεία, από διανόηση, από τεχνολογία, από κυρίαρχες ιδεολογίες, από ύλικές και θεσμικές μεταβολές, από μίμηση και φολκλόρ ή άναπαραγωγή. Είναι έσωτερική υπόθεση τού ανθρώπου και καλλιέργεια. Είναι κάτι πέρα από τή γνώση, τήν έμπειρία και τή μαρτυρία. Είναι ένα ήθος, μιá υπερβατική έμπλοκή σε ανθρώπινες σχέσεις. Είναι τέλος ό πολιτισμός της ψυχής, που εκφράζεται με συγκινήσεις, με αισθήματα, με ευγένεια, με άλληλεγγύη και άμοιβαιότητες.

«Ψυχή τού πολιτισμού, είπε ένας σύγχρονος

στοχαστής, είναι ό πολιτισμός της ψυχής». Είναι ή ολοκλήρωση τού ατόμου σε πρόσωπο μεταμορφωμένο. Που μετέχει συνειδητά στην όμορφιά τού κόσμου, στον έρωτα, στην ποίηση. Άλλα και στις καθημερινές άγωνίες τού «άλλου», στην οικείωση τού πόνου, στην έγγύτητα τού ξένου. Και ό ίδιος, ως πρόσωπο, ένσαρκώνει διαρκώς νοηματικά και βιωματικά τήν περιπέτεια και τή χάρη της καθημερινής έσωτερικής άλλοίωσης προς τήν τελειότητα.

Σχηματικά θα λέγαμε ότι στον έλλαδικό χώρο, μετά τó Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, ό Πολιτισμός εκφραζόταν δημόσια ως ένας «κατεστημένος» άστικός και ως ένας «λαϊκός» πολιτισμός. Οί όποιοι από κοινού εκπροσωπούσαν όλες τις κοινωνικές τάξεις τών άρχόντων και τών άρχομένων.

Όμως, όπως έγραψε ό Νίκος Πουλαντζάς, οί δύο αυτοί πολιτισμοί, που έν πολλοίς εξακολουθούν και σήμερα να υπάρχουν, δε χωρίζονται μέσα στη νεοελληνική κοινωνία από ένα σινικό τείχος. Δέ λειτουργούν με στεγανά. Έπειδή «ό κατεστημένος πολιτισμός έμπεριέχει όρισμένα στοιχεία λαϊκού πολιτισμού. Και ό λαϊκός πολιτισμός έχει πολλά δομικά στοιχεία της άρχουσας, άστικής ιδεολογίας».

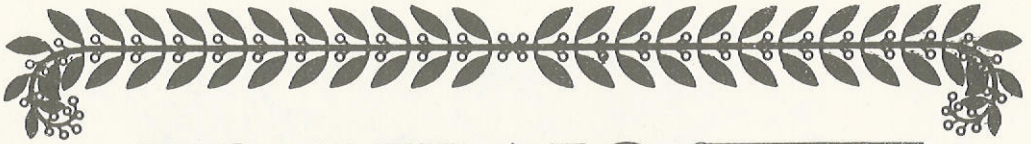
Έτσι υπάρχει μία έθνική, πολιτιστική ένότητα. Άφου τελικά όλες οί τάξεις βρίσκουν τήν έκφρασή τους μέσα σε μία κοινωνική άρμονία. Και κανένας δέν αισθάνεται άποξενωμένος.

Χαρακτηριστική εκδήλωση αυτού τού δίδουμου πολιτιστικού φαινομένου στο δημόσιο βίο ήταν παλαιότερα, από τή μιá μεριά οί έφημερίδες με τήν άστική, έλιτίστικη, «κατεστημένη» κουλτούρα (Βήμα, Έλευθερία, Καθημερινή). Και από τήν άλλη τó πλήθος τών «λαϊκών» έφημερίδων, οί όποιες, άνεξάρτητα από τήν κομματική παράταξη που ύπηρετούσαν, έφεραν άπλόχερα στο φώς της δημοσιότητας τόν εκλαϊκευμένο πλούτο της «λαϊκής» παραδοσιακής, ελληνικής κληρονομιάς.

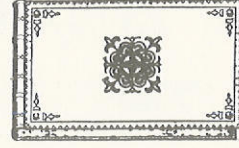
Πιό έντονα όμως αυτό τó δίπολο έκφρασης της πολιτιστικής ζωής της Χώρας τó απέδιδαν, πάνω από 25 χρόνια, οί δύο υπάρχοντες τότε Ραδιοσταθμοί: τó «Έθνικό Ίδρυμα Ραδιοφωνίας» και ό «Κεντρικός Ραδιοφωνικός Σταθμός Ένόπλων Δυνάμεων Έλλάδος».

(Συνεχίζεται)

* «Ραδιοφωνία και Πολιτισμός» συμμετοχή στον έορτασμό: «60 χρόνια Έλληνικής Ραδιοφωνίας, 100 χρόνια τó Πανεπιστήμιο στα έρτζιανά», που έλαβε χώρα στο Μεγάλο Άμφιθέατρο τού Μουσείου Φυσικών Έπιστημών και Τεχνολογίας τού Πανεπιστημίου Άθηνών, τήν Τετάρτη 10 Ίουνίου 1998. Μετά τή διάλεξη άρχισε και πάλι ν' άκούγεται τó ιστορικό «σήμα» τού «Τσοπανάκου» από τó δημόσιο Ραδιόφωνο. Άποτελεί αυτό έλπίδα; Άς τó εύχηθούμε.

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ

Κώστας Σαρδελής

**ΣΑΡΑΝΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗΣ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣ
(1958-1998)**

Ὁ Κώστας Σαρδελής δὲν εἶναι μόνο συγγραφέας πενήντα καὶ πλέον βιβλίων Ἑλληνισμοῦ καὶ Ὁρθοδοξίας. Ἀλλὰ καὶ γνήσιος Γραικὸς μαχητὴς γιὰ τὴν υπεράσπιση τῶν αἰώνιων ἀρχῶν ποὺ σμιλεύτηκαν μὲ τὴν ἀρχαιοελληνικὴ καὶ χριστιανικὴ παράδοση.

Σαράντα χρόνια πνευματικῆς καὶ κοινωνικῆς παρουσίας δὲν μποροῦν βέβαια νὰ στριμωχθοῦν μέσα στὸν ὠραῖο τιμητικὸ τόμο ποὺ εἶχαν τὴν ἐξοχὴ ἰδέα νὰ κυκλοφορήσουν οἱ ἐκδόσεις Ἄρμος.

Ὅμως, μέσα ἀπὸ τὸ βιογραφικὸ σημεῖωμα τοῦ ἀκαταπονήτου αὐτοῦ μαχητῆ τῆς γραφίδας καὶ τοῦ λόγου, τὴν ἐργογραφία του, τοὺς γενικοὺς χαρακτηρισμοὺς, τὴν κριτικὴ, τὴ βιβλιογραφία καὶ τὶς διαλέξεις ποὺ καταχωροῦνται στὸ λεύκωμα, βλέπει κανεὶς μία συνεχὴ πορεία ἀσάλευτης συνέπειας καὶ εὐθύνης. Διαπιστώνει τὸ πάθος καὶ τὸν ἔρωτα στοὺς δύσκολους δρόμους τῆς Ἀλήθειας, τῆς Πίστης καὶ τῆς Ρωμοσύνης. Καὶ μάλιστα στὴν ἐποχὴ μας, ὅπου ὁ κόσμος διψᾷ γιὰ οὐσιαστικὴ διδαχὴ ζωῆς καὶ πνευματικὸ προσανατολισμό.

Καὶ ἀκριβῶς, τὸ συγγραφικὸ —καὶ ὄχι μόνο— ἔργο τοῦ Κώστα Σαρδελή, εἶναι ἡ ἐνασχόλησή του μὲ τὰ κορυφαῖα θέματα αὐτοσυνειδησίας, ἱστορικῆς μάθησης, ταυτότητας τῶν Νεοελλήνων καὶ ἐθνικῆς λεβεντιάς.

Οἱ ἐξαίρετες μυθοπλαστικὲς βιογραφίες, ποὺ κατὰ καιροὺς ἔχει παρουσιάσει, τὰ δοκίμια, τὰ διηγήματα, οἱ μονογραφίες του, οἱ ἱστορικὲς ἐρευνες εἶναι ἕνας ἐθνικὸς καὶ λογοτεχνικὸς πλοῦτος ποὺ καταξιώνει ἀπόλυτα τὸ μόχθο, τὴν ἔμπνευση καὶ τὸ ταλέντο του.

Συνάμα δείχνουν ἀνάγλυφα καὶ τὸ χῶρο ζωῆς, ἀσκήσης καὶ πνευματικοῦ προσανατολισμοῦ του, ποὺ εἶναι βασικὰ χῶρος μοναδικὸς γιὰ νὰ μαθητεύσουν ὅλοι οἱ Ἕλληνες, ἰδιαίτερα στοὺς ἀποχρωματισμένους ἐθνικὰ καιροὺς ποὺ ζοῦμε.

Ὁ Κώστας Σαρδελής, βραβευμένος πολλὰς φορὲς γιὰ τὸ πολυσήμαντο ἔργο του, τιμημένος καὶ ἀναγνωρισμένος ἀπὸ τὸ πολυπληθὲς ἀναγνωστικὸ

κοινὸ του, δὲν ἀναπαύεται ὡστόσο στὶς δάφνες του! Ἀλλὰ συνεχίζει τὸ μαχητικὸ καὶ πνευματικὸ ἔργο του, δημιουργώντας πρότυπα ἔργα αἰσθητικῆς ὁμορφιάς, περιεχομένου καὶ ἐθνικῆς παιδείας. Καὶ ἡ εὐχὴ ὅλων εἶναι νὰ συνεχίσει, ὁ παθιασμένος αὐτὸς συγγραφέας τῆς Ρωμοσύνης, νὰ δίνει παρόμοια ἔργα ποὺ βρίσκονται στὴν κορυφὴ τῆς ἐλληνικῆς - χριστιανικῆς Γραμματείας.

Περιοδικὸ

**«ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΤΟΜΕΣ
(Προβληματισμοὶ καὶ θέσεις)**

Κυκλοφόρησε τὸ νέο τεύχος Ἰούλιος - Ἰούλιος - Αὐγουστος τοῦ περιοδικοῦ «Κοινωνικὲς Τομὲς» μὲ προβληματισμοὺς καὶ θέσεις γύρω ἀπὸ καυτὰ θέματα, κοινωνικὰ καὶ ἐθνικὰ ζητήματα.

Καὶ σ' αὐτὸ τὸ ἐπιμελημένο τεύχος συνεργάζονται μὲ ἐπίκαιρα θέματα καὶ διεισδυτικὲς ἐκτιμήσεις ὁ π. Χρ. Γ. Κωνσταντόπουλος, ἡ Ζωὴ Γκενάκου, ὁ Δημήτρης Σκαρβέλης, ὁ Τάσος Μαρίνος, ὁ Ἡρ. Ἐμμ. Καλλέργης, ὁ Μιχ. Ἀλεξάνδρου, ὁ Νίκος Ἀρβανίτης, διευθυντὴς τοῦ περιοδικοῦ, καὶ ὁ Διον. Μαγκλιβέρας.

Πρόκειται γιὰ περιοδικὸ ποιότητας πνευματικῆς, ποὺ μὲ θάρρος καὶ παρρησία ἀνατέμνει τὰ τρέχοντα, ἀλλὰ καὶ διαχρονικὰ προβλήματα τοῦ σύγχρονου ἀνθρώπου. Καὶ τὸν ἐφοδιάζει κάθε φορὰ μὲ ἀσφαλτὰ κριτήρια καὶ εὐαισθησίες, ὥστε νὰ μπορεῖ σωστὰ νὰ ἀντιμετωπίζει τὴ διάχυτη σύγχυση καὶ τὴν παραπληροφόρηση ποὺ καθημερινὰ προσπαθοῦν νὰ ὑποδουλώσουν τὶς συνειδήσεις τῶν ἀνθρώπων.

Φς

**ΤΡΙΛΟΓΙΑ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΤΗΤΟΣ
(Τοῦ Π. Β. Πάσχου)**

1. ΕΡΩΣ ΟΡΘΟΔΟΞΙΑΣ

2. Η ΔΡΟΣΟΣ ΤΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ

3. Ο ΓΛΥΚΑΣΜΟΣ ΤΩΝ ΑΓΓΕΛΩΝ

μὲ κείμενα - κηρύγματα ὀρθοδόξου πνευματικότητας.

‘Ο άπολογισμός τής στάχτης!

Σεπτέμβριος... Είναι ό μήνας –μεταξύ άλλων– του φρικτού (κατά κανόνα) άπολογισμού τής στάχτης. Κάθε χρόνο τὰ λέμε, τὰ γράφουμε, γκρινιάζουμε, εκλιπαρούμε και στο τέλος... θρηνούμε πάνω στα άποκαΐδια τών πάλαι ποτε διαλαμπάντων και... δροσισάντων τούς εύτυχεις περαστικούς δασών.

‘Ας δούμε μερικά σκόρπια στοιχεία, κάποιες πληροφορίες που είναι ιδιαίτέρως εύγλωττες, παρμένες από έγκριτη καθημερινή έφημερίδα τών ‘Αθηνών: Τη μέρα που τó θερμόμετρο στην ‘Αττική ξεπερνούσε τούς 42 βαθμούς, οί μετεωρολόγοι ειδοποιούσαν για καύσινα και οί ειδικοί προειδοποιούσαν τούς κατοίκους τής ‘Αθήνας ότι ή πόλη θα λειτουργήσει σαν καμίνι, καθώς περισσεύει τó τοιμέντο και λείπει τó πράσινο, την ίδια μέρα περιοχές τής Πάρνηθας –του μοναδικού δασωμένου όρεινού όγκου που τὰ τελευταία χρόνια δέν είχε πυρκαγιές– παραδόθηκε στην πυρά. Την ίδια μέρα τη φωτιά στον έθνικό δρυμό Πάρνηθας άκολούθησε εκτός τών άλλων και ή πυρκαγιά στον έθνικό δρυμό Σουνίου. Εϊδικά προστατευμένες και οί δύο περιοχές με νόμους, προεδρικά διατάγματα, ύπουργικές αποφάσεις, από την κοινοτική νομοθεσία.

‘Εκλεκτός δημοσιογράφος σημειώνει κατηγορηματικά: «Τὰ δάση καίγονται από εμπρηστές ή από τυχαίες αίτιες. ‘Επιπροσθέτως καταστρέφονται από παράνομες και άνεξέλεγκτες δραστηριότητες οικοπεδοφάγων και καταπατητών ποικιλωνύμων και ένίοτε ύπόπτων οίκοδομικών συλλόγων, κτηνοτρόφων, συμβολαιογράφων, κτηματομεσιτών, δημάρχων, νομαρχών, πολεοδομικών γραφείων, ένός όλόκληρου κόσμου που πλουτίζει ή άποκομίζει κομματικά όφέλη από τη μαύρη άγορά τής καμμένης και άπροστάτευτης γής».

Αυτὰ φτάνουν. Είναι άρκετά για να προβληματίσουν έπαρκώς. Φτάνει να... θέλουμε να προβληματιστούμε!

‘Ο Περιστερης πέταξε

προς τόν Δημιουργό, τόν ‘Οποίο «φωναΐς αισίαις» ύμνησε πάνω από έβδομήντα χρόνια! Μάλιστα τὰ πενήντα άπ’ αυτὰ, ως πρωτοψάλτης του ‘Ιεροϋ Καθεδρικού Ναού ‘Αθηνών. ‘Η λαγαρή φωνή του τó πρωινό τής Κυριακής – δύο χιλιάδες εξακόσιες Κυριακές, όλ’ αυτὰ τὰ χρόνια– και όχι μόνο, μεταρσίωνε τούς άχροατές που για όποιοδήποτε λόγο δέν μπορούσαν

να εκκλησιαστούν. Τόσο στην ‘Ελλάδα όσο και στο έξωτερικό, στα σπίτια, στ’ αυτοκίνητα, στα πλοία, στους σιδηροδρόμους, παντού, τó ραδιόφωνο μετέφερε τη μελωδική ψαλμωδία του, την άυστηρή εκτέλεση του «δασκάλου».

Στις 14 Σεπτεμβρίου 1998 ό Σπυρίδων Περιστερης –πλήρης ήμερών– έξεδήμησε προς Κύριον. ‘Ο Μακαριώτατος ‘Αρχιεπίσκοπος ‘Αθηνών και πάσης ‘Ελλάδος κ. Χριστόδουλος, παλαιός μαθητής του κι ‘Εκείνος, άμα τῷ άγγέλματι τής εκδήμιας του πρωτοψάλτου, προέβη στην άκόλουθη δήλωση:

‘Ο Σπυρίδων Περιστερης ύπήρξε πρότυπο χριστιανού, ταλαντούχου ‘Ιεροψάλτου και ένας από τούς πιο σημαντικούς δασκάλους τής Βυζαντινής Μουσικής στον αιώνα μας.

Προσέφερε επίσης άνεκτίμητες ύπηρεσίες στη Δημοτική μας Μουσική, ως έρευνητής του Κέντρου Λαογραφίας τής ‘Ακαδημίας ‘Αθηνών. Με πολύ κόπο και με επί τόπου έρευνες και μελέτες άποδελτίωσε και κατέταξε πάνω από 1000 Δημοτικά Τραγούδια από όλες τις περιοχές τής ‘Ελλάδος.

Εϊχα προσωπικώς την εύλογία να είναι δάσκαλός μου τής Βυζαντινής Μουσικής στο ‘Ωδείο ‘Αθηνών και έτσι γνώρισα από κοντὰ τὰ προσόντα του ως ‘Ιεροψάλτου και την ικανότητά του να μεταδίδει σωστά τó ύφος και τó ήθος τής Βυζαντινής Μουσικής στην όποία είχε άφιερωθεί όλόκληρωτικά.

Εϊχα επίσης τó προνόμιο να νιώσω την εύγένεια, την καλωσύνη και την άγάπη του. ‘Ηταν ή προσωποποίηση τών χριστιανικών αυτών άρετών.

‘Η ζωή του Σπυρίδωνος Περιστερη πρέπει να άποτελεί παράδειγμα για όλους μας.

‘Εργάστηκε σκληρά προσφέροντας με άνιδιοτέλεια τὰ τάλαντά του για να διαδώσει τη Βυζαντινή Ψαλμωδία και να διασώσει τη Δημοτική μας Μουσική. ‘Υπήρξε πρότυπο ‘Ελληνας που άγάπησε με πάθος την Πατρίδα και τη Θρησκεία του.

‘Επί δεκαετίες μέσα από τὰ έρτζιανά κύματα και τὰ τελευταία χρόνια μέσω τής τηλεοπτικής εικόνας ύπήρξε για τούς άνα την ύψηλιο όμογενείς μας, ή παρήγορη φωνή, συμβάλλοντας με τόν τρόπο του να μείνει άσβεστη ή κανδήλα τής μνήμης τους για την ‘Ελλάδα. Αϊωνία ή μνήμη του».

‘Ο Θεός να τόν αναπαύει, διατηρώντας τον ιεροψάλτη ένώπιον και του έπουρανίου Θυσιαστηρίου Του.

Μ. Μελ.